

Dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora

Polović, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:828494>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Ana Polović

Dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ana Polović

Matični broj: 0009073430

Dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: red. prof. dr. sc. Silvana Vranić

Rijeka, 17. rujna 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora* izradila samostalno pod mentorstvom red. prof. dr. sc. Silvane Vranić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Ana Polović

Potpis

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
1.1. RIJEČ O DUGOJ RESI.....	1
1.2. MOTIVACIJA, CILJ RADNJE I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	4
1.3. STRATIFIKACIJA I PODJELA ČAKAVSKOGA NARJEČJA	6
1.4. STRATIFIKACIJA I PODJELA KAJKAVSKOGA NARJEČJA	13
1.5. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA DUGOREŠKOGA GOVORA.....	19
2. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI DUGOREŠKOGA GOVORA ČAKAVSKOM NARJEČJU	23
2.1. JEZIČNE ČINJENICE NAJVIŠEGA RAZLIKOVNOG RANGA, ČAKAVSKI ALIJETETI:.....	23
2.1.1. Upitno-odnosna zamjenica <i>ča</i> i njezini oblici:.....	23
2.1.2. Refleksi jata:.....	23
2.1.3. Akcentuacija:.....	24
3. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI DUGOREŠKOGA GOVORA KAJKAVSKOM NARJEČJU	27
3.1. JEZIČNE ČINJENICE NAJVIŠEGA RAZLIKOVNOG RANGA, KAJKAVSKI ALIJETETI	27
3.1.1. Zamjenica <i>kaj</i> i njezini kompoziti:.....	27
4. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI DUGOREŠKOGA GOVORA ŠTOKAVSKOM NARJEČJU	29
4.1. JEZIČNE ČINJENICE NAJVIŠEGA RAZLIKOVNOG RANGA, ŠTOKAVSKI ALIJETETI.....	29
4.1.1. Zamjenica <i>što/šta</i> i njezini oblici:	29

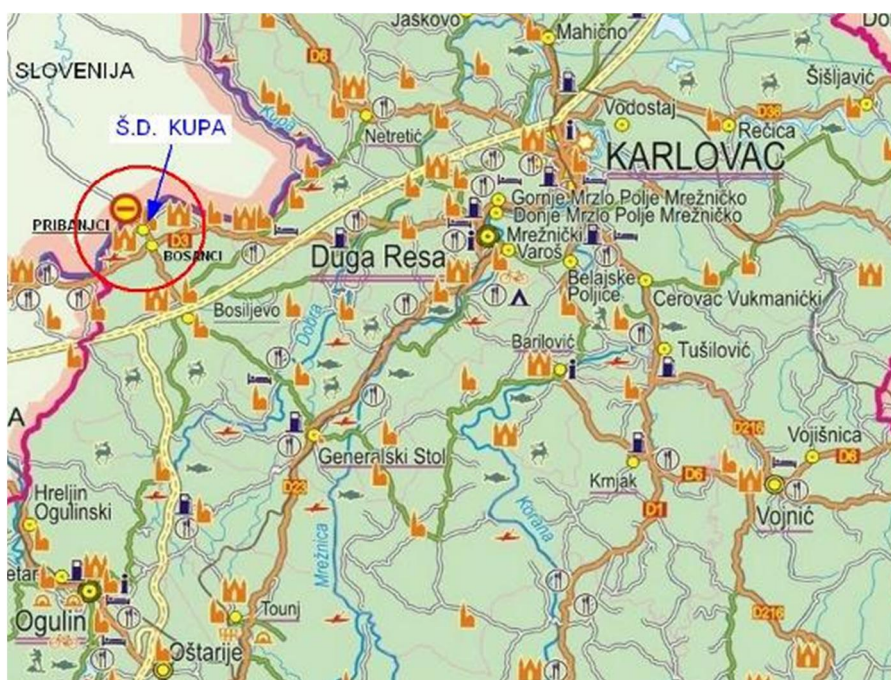
5. JEZIČNE ČINJENICE NIŽEGA RAZLIKOVNOG RANGA, ČAKAVSKI, KAJKAVSKI I ŠTOKAVSKI ALTERITETI	30
5.1. Krajnje slogovno <i>-l</i> :	30
5.2. Sekvencija <i>jd</i> u prezentskoj osnovi glagola <i>ići</i>	32
5.3. Unifikacija <i>u</i> na dočetu relacijskog morfema 3. l. pl. prezenta.....	33
5.4. Nerelacijski morfem <i>/ov/</i> u osnovi množinskih oblika imenica:.....	33
5.5. Relacijski morfemi <i>/-a/</i> i <i>/ø/</i> u G pl. imenica:	34
5.6. Apokopirani / reducirani infinitiv:	35
6. ZAKLJUČAK	36
7. POPIS LITERATURE	38
8. POPIS IZVORA	40
9. POPIS PRILOGA.....	41
9.1. Transkripcija snimke dugoreškoga govora:	41
10. SAŽETAK.....	58
11. SUMMARY	59

1. UVOD

1.1. RIJEČ O DUGOJ RESI

Duga Resa, nekada selo, malo mjesto, sada općina u središnjoj Hrvatskoj, vjerojatno nije nigdje zapisana u tisućgodišnjoj povijesti ovih naših krajeva. Pokušaji da se ime mjesta poveže uz neke priče i legende nisu nikada jače potakli maštu naroda ovog kraja zaokupljenog brigama da se preživi na škrtoj zemlji. Duga Resa bi sigurno još dugo ostala nepoznata da prije ravno 100 godina, dakle davne 1884. ovdje nije osnovana tekstilna tvornica, budući gigant pamučarske industrije. (Prus 1984: 7)

Duga Resa je grad smješten u zapadnom dijelu središnje Hrvatske, desetak kilometara jugozapadno od grada Karlovca. Površina grada iznosi 58 km², a popisom stanovništva iz 2011. godine utvrđeno je da u Dugoj Resi živi 11. 180 stanovnika.

Slika 1. Karta Duge Rese i okolice

Prvi put se Duga Resa spominje 1380. godine, iako ovaj kraj sadrži arheološke nalaze i dokaze naseljenosti još od prapovijesnog doba. Primjerice, lokalitet Sveti Petar Mrežnički važno je arheološko nalazište iz antičkih i rimskih vremena, a dolaskom Hrvata ovo područje postaje važan dio srednjovjekovne hrvatske države, naročito u protuturskim ratovima. U Svetom Petru Mrežničkom bila je osnovana i škola, 1671. godine. Gospodarski razvoj i preobrazba iz sela u suvremeni grad započelo je nakon izgradnje pruge Karlovac – Rijeka 1873. godine te osnivanjem Pamučne industrije 1884. godine, koja je već prije Prvoga svjetskog rata s preko 1000 radnika bila najveća tekstilna tvornica na Balkanu, a po financijskog snazi i veličini u predratnoj Jugoslaviji bila je ubrajana među najveća i najjača poduzeća. (Prus 1984: 7) Općinsko središte postaje 1896. godine, a 1993. godine, nakon uspostave suvremene hrvatske države, konačno dobiva i službeni status grada.

Slika 2: Duga Resa fotografirana iz zraka

Zemljopisno je Duga Resa smještena na prijelazu iz panonske u gorsku Hrvatsku, što dugoreško i šire karlovačko područje čini izuzetno bitnim u prometnom i komunikacijskom smislu. Dokaz tome su brojne prometnice, od

kojih su najpoznatije povijesne ceste Karolina, Jozefina i Lujzijana koje su odigrale vrlo važnu ulogu u gospodarskom povezivanju primorske s unutrašnjom Hrvatskom. Najpoznatiji simbol Duge Rese je zasigurno rijeka Mrežnica koja je danas jedna od najposjećenijih turističkih destinacija kontinentalne Hrvatske.

Zanimljivo je da se uz postanak imena Duge Rese spominju razna tumačenja i legende. Te legende se već stotinjak, ako ne i više, godina usmeno prenose s generacije na generaciju te ih djedovi i bake vrlo rado svojoj unučadi pričaju. Jedni smatraju da je ime nastalo prema riječi *resa*, a ta resa se je nalazila na narodnoj nošnji, muškim gaćama i na torbicama koje su najčešće nosili gospodari zadruga, ali i na nekim drugim dijelovima ženske narodne nošnje. Drugi vežu postanak imena uz kopnenu biljku resu kojom je bio prekriven ovaj kraj, a kako je površina pod resom bila dulja nego šira, navodno odatle slijedi i ime „duga resa“. Treći vjeruju da je grad dobio ime po biljci resi odnosno resini koja raste u vodi, a bila je i ostala osobito duga na području današnje Duge Rese. Neki pak ime vezuju uz ime gostioničarke Reze, koja je navodno u Dugoj Resi imala gostionicu, a ta Reza je bila visoka stasa, pa su stari Dugorešani znali reći: „Idemo u birtiju k *dugoj Rezi*“. Tako je od imena Reza postala riječ Resa. (Prus 1984: 28)

No, to su samo pretpostavke kako je grad Duga Resa mogao dobiti ime. Ono što je uistinu zanimljivo je da je područje Duge Rese poznato po tome što se nalazi na razmeđi između čakavskog i kajkavskog narječja, a ponešto ima i elemenata štokavskog narječja koje je vjerojatno dospjelo u dugoreški govor pod utjecajem karlovačkoga govornog područja.

1.2. MOTIVACIJA, CILJ RADNJE I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Na drugoj godini preddiplomskog studija slušala sam obavezni kolegij Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika, koji je odmah pobudio moje zanimanje. Jedan od zadataka na tom kolegiju bio je i izrada seminarskog rada u kojem smo mogli odabrati dvije opcije: snimiti i istražiti govor nekog mjesta ili pronaći razlikovne kriterije za određivanje pripadnosti određenom narječju u zadanim tekstovima. Iako su mi se svidjele obje opcije, odabrala sam onu drugu, rad na zadanim tekstovima. No, već tada sam počela razmišljati kako bih voljela probati nešto što do tada nisam imala priliku, a to je snimiti i istražiti govor nekog mjesta. Smatrala sam da za tako nešto treba izdvojiti dosta vremena i volje te sam odlučila da bih upravo to moglo biti tema mogega završnog rada. Što se tiče odabira govora, niti u jednom trenu nisam dvojila koji govor želim istraživati. Riječ je o govoru mogega rodnog mjesta, Duge Rese. Uz zaintrigiranost za kolegij Uvod u dijalektologiju hrvatskog jezika te uz ljubav prema mojem rodnom kraju, poticaj za pisanje završnog rada na tu temu bila mi je i prof. dr. sc. Silvana Vranić, nositeljica kolegija. Svidio mi se je njezin pristup samom kolegiju, a naročito njezin srdačan pristup prema nama studentima.

Cilj je ovoga rada bio istražiti dijalektalnu pripadnost dugoreškoga govora jer je poznato da se govor Duge Rese nalazi na razmeđu kajkavskog i čakavskog narječja. Stoga je cilj bio istražiti razlikovne kriterije, alijetete i alteritete, obaju narječja te dijalektološki odrediti pripadnost dugoreškoga govora. Poslužila sam se literaturom za oba narječja, literaturom o povijesti Duge Rese i literaturom u kojoj su navedena dosadašnja istraživanja dugoreškoga govora te i bilješkama s predavanja prof. dr. sc. Silvane Vranić iz odslušanih kolegija Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika i Čakavsko narječje.

Za snimanje govora bilo je potrebno pronaći stariju osobu, koja je cijeli život živjela u Dugoj Resi, kako bi govor bio što pouzdaniji. Odlučila sam da će

ispitanik biti moj djed, Juraj Polović (r. 1934.), izvorni govornik dugoreškoga govora, koji je cijeli život proveo u Dugoj Resi, a navodno je po nekim dugoreškim povijesnim arhivima, moja obitelj, odnosno djedov pradjed, među prvima doselio u Dugu Resu. Razgovor sam s mojim djedom snimila u ulici Bana Josipa Jelačića 17, a ta ulica je, uz Jozefinsku ulicu, glavna i središnja ulica Duge Rese. Govor sam snimila snimačem mobilnoga telefona 4. siječnja 2018.

1.3. STRATIFIKACIJA I PODJELA ČAKAVSKOGA NARJEČJA

Prvotno je čakavsko govorno područje bilo znatno veće od današnjega. Već je Antun Mažuranić tvrdio da se čakavsko narječje proteže mnogo dalje od mora prema Zagrebu. Prodor Osmanlija na ovo područje i njihovo pomicanje u pravcu SZ bilo je uzrok pomicanja štokavskih granica s JI na SZ i sve jačeg smanjivanja čakavskoga govornog područja. U 16. stoljeću, nakon osmanlijskih osvajanja, govornici čakavskog narječja povlače se u Žumberak, Istru, Kvarnerske otoke i Gradišće. Danas se čakavski govori uglavnom prostiru na jadranskoj obali i otocima, a u Lici i Pokuplju prodiru duboko u kopno. Čakavsko narječje obuhvaća gotovo čitav dio Istre. Mate Hraste utvrdio je da štokavski elementi prevladavaju samo u najjužnijim dijelovima Istre i to u mjestima: Premantura, Banjole, Vinkuran, Vintijan i Valdebek, dok je u svim ostalim mjestima u uporabi čakavski jezični sistem. Čakavsko govorno područje obuhvaća: Kastav, riječko zaleđe, govore od Rijeke do Senja, zatim sve kvarnerske otoke, sve otoke zadarskog arhipelaga, kopno od Petrčana do Biograda, sve otoke šibenskog arhipelaga, Vodice i prostor oko Vodica, prostor od Primoštena do Rogoznice preko Trogira, Kaštela, Splita do Poljica te otoke: Čiovo, Drvenik, Šolta (osim Maslenice), Brač (osim istočnog dijela), Hvar (osim Sućuraja), Korčula (osim Račišća), Vis, Lastovo i zapadni dio Pelješca. Kopneno se čakavsko područje nalazi i u unutrašnjosti. Čakavština se javlja u Gorskom kotaru: Mrzle Vodice, Brestova Draga, Vrbovsko, Stubica. Čakavski govori se nalaze i na isprekidanom pojasu koji od Hrvatskog primorja vodi prema gornjim tokovima Mrežnice i Dobre, a odatle se jedan krak produžuje prema Kupi do Karlovca, a drugi se krak spušta do Oštarija preko Brinja u dolinu Gacke u Lici.

Milan Moguš i Božidar Finka (Moguš – Finka, 1971., Karta čakavskoga narječja) iznijeli su osam kriterija za kartu čakavskog narječja. Prvi kriterij je zamjenica *ča* ili *zač* koja se javlja isključivo u čakavskom narječju. Drugi kriterij

je akcentuacija koja se ogleda u troakcenatskom sustavu, starom mjestu akcenta i starom akcentatskom inventaru u pomaku i skakanju. Treći kriterij je refleks jata koji se u čakavskom narječju manifestira ikavsko-ekavskom zakonitošću te ekavskom, ikavskom i jekavskom dosljednošću. Četvrti kriterij je čakavsko *í*. Peti kriterij je prijelaz nazalnog *e* u *a* iza *j*, *č*, *ž*. Šesti kriterij je prijelaz *ʒ* u *j*. Sedmi kriterij je oblik glagola biti za tvorbu kondicionala, a glasi *bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi*. Posljednji, osmi kriterij je izostanak afrikate *ž*.

Dalibor Brozović (Brozović – Ivić 1988: 80) kaže da je čakavska skupina dijalekata jedno od narječja hrvatskoga jezika, a naziv potječe od upitne imeničke zamjenice *ča*, genitiv najčešće *česa*; što, *guid*, koja se danas više ne govori na cijelom području čakavskoga narječja. D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 82) kaže da čakavštinu najbolje karakterizira zamjenica *ča* i čakavski vokalizam. Što se tiče straohrvatskoga poluglasa *a*, on ima u čakavštini nekoliko razvojnih crta. S jedne strane, slabi *a* se nije reducirao već vokalizirao (*malin/melin*). Praslavenski *ě* dao je u čakavskom narječju različite reflekske: ekavski, ikavski, jekavski, ikavsko-ekavski te fonološki individualni naglašeni jat u bužetskim govorima, a od ostalih je crta čakavskoga vokalizma najvažniji refleks *a* za praslavenski vokal *ę* iza *j*, *ž*, *č*. Što se tiče čakavskoga konsonantizma, D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 83) kaže da ga karakteriziraju refleksi *t'* i *j* za starohrvatski *t'* i *d'* u samostalnom položaju i u skupinama *št'* i *žjd*. Od novijih čakavskih osobina važne su tendencije k pojednostavljivanju suglasničkih skupova. Nadalje, u morfologiji je najznačajnija čakavska osobina specifičan oblik pomoćnoga glagola u kondicionalu: *bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi*. Također na čakavsko narječje utječu i neke razmjerno mlađe osobine koje imaju svoja žarišta na čakavskom području, ali su se proširile i na štokavske govore u susjedstvu, a neke i na pojedine kajkavske. D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 84) kaže da se tradicionalno te pojave zovu dalmatinizmima, ali da im bolje odgovara naziv adrijatizmi. Riječ je o prijelazu dočelnoga *-m* u *-n* u nastavcima i nepromjenljivim riječima (*vidin*, *sedan*), prijelaz *í* u *j* (*jubav*, *poje*), gubljenje zatvora kod *č* i *c*

ispred zatvornog suglasnika (*maška, jašmik*) i skraćivanje dugog *r*. Manji opseg ima gubljenje dočetnoga *-t* (*pe < pet*) ili infinitiva (*da < dati*). Adrijatizmima se pridružuje i cakavizam. Cakavizam je izoglosa koja je svoje ime dobila po zamjenici *ca*. U literaturi se cakavizmom smatra izgovor *c < č, z < ž, s < š* kao prvi tip cakavizma, a drugi tip cakavizma je izgovor *c < č, ź < z i ž, ś < s i š*. Naime, postoje disparantna mišljenja o cakavizmu. M. Maček je pokušao objasniti cakavizam s obzirom na druge slične pojave. On je postavio nekoliko grupacija i tipova cakavizma. Pošao je od Visa, Hvara, nekoliko punktova na Braču, Omiša, Šibenika, Senja, Bakra, trsatskih govora i riječkih govora, grada Paga i nekih susjednih otoka (Molat, Rab, Krk, Ist, Silba) i nekoliko punktova na Cresu. M. Maček dao je prvo opširnije objašnjenje o nastanku cakavizma. Naime, smatrao je da je hrvatski jezik preuzeo cakavizam iz nekoga drugog jezika te navodi da je utjecaj venecijanskoga uzrok cakavizma. S Mačekom su se slagali Aleksandar Belić i Mate Hraste. M. Hraste je napisao djelo *Cakavizam na istočnoj obali Jadranskog mora* u kojemu govori o importu cakavizma iz venecijanskoga govora. S druge strane, Josip Hamm u djelu *Cakavizam i njegova geneza* odbacuje njihovu tezu. Hammovi argumenti protiv Mačekove teze bili da se mnoge izoglose svojstvene čakavskome narječju nalaze i u drugim slavenskim jezicima (npr. pojam depalatalizacije). Zatim Maček govori o 17. stoljeću dok Hamm smatra da je ta pojava postojala još u 15. stoljeću jer su pronađeni tekstovi lošinjskih notara, koji su imali zabilježen cakavizam. Nadalje, Hamm se pita: ako je cakavizam mletačka pojava, zašto i svi ostali gradovi, koji su bili pod mletačkom vlašću, nemaju cakavizme. Još jednu tezu iznio je Žarko Muljačić u djelu *Cakavizam u svjetlu kontrastivne lingvistike* u kojem je pokušao objasniti drugi tip cakavizma. Naime, on je smatrao da je mletački utjecaj mogao samo pojačati utjecaj na ono što je u jeziku nastalo samo od sebe. Što se tiče cakavizma danas, vezan je za otoke i Istru, a ne toliko za obalu. D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 85) čakavsko narječje razdvaja na dva dijela: sjeverozapadno i jugoistočno područje.

Drugi niz osobina što podvajaju čakavsko narječje u dva područja suprotstavlja, kako je već navedeno, sjeverozapadne govore jugoističnima. Izoglose o kojima je riječ imaju zajedničko samo to da uvijek odjeljuju jedan veći, manji ili podjednak sjeverozapadni areal od drugoga manjeg, većeg ili podjednakoga jugoistočnoga areala. Same se izoglose uopće ne podudaraju i ne može se govoriti o dvjema kompaktnim cjelinama, a ne postoji i neka kompaktna srednja zona u kojoj bi se ukrštavale sjeverozapadne i jugoistočne crte, jer svaki par dviju takvih izoglosa formira drugačiji prijelazni areal. Osim toga, u pitanju su veoma različite jezične osobine. Jedne su arhaizmi (uglavnom na sjeverozapadu), druge su specifične sjeverozapadne i jugoistočne inovacije. (Brozović – Ivić 1988: 85)

One najvažnije crte koje su specifične za sjeverozapad su:

- a) refleks dugoga starohrvatskoga $\bar{a} = \bar{a}$, ali kratki daje e (Cres, dio Krka) i iznimno o (Dobrinj na Krku)
- b) refleks praslavenskog nazala q različit od u u dijelovima Istre
- c) refleksi al , el ili ol za starohrvatski l na sjevernim Kvarnerskim otocima, u skladu s refleksacijom kratkoga \bar{a}
- d) prijedlog $v(a)$ i početni $v(a)$ - umjesto $u(-)$
- e) zamjenički pridjev vas ostaje bez metateze u kosim padežima, dakle $vsega$ (ili $sega$) umjesto $svega$
- f) prijelaz $g > \gamma$ (zvučni h) ili bar dočelnoga $-g > -h$
- g) dugosilazni tzv. metatonijski akcent u prezentima
- h) uzlazni ton akcenata produženih pred sonantom
- i) lokativ jednine, npr. $va\ grade$ ili $gradi$
- j) genitiv jednine, npr. $sestri$

- k) instrumental jednine, npr. *vodu(n)* (od *o* kao u kajkavskim i slovenskim dijalektima, umjesto *vodov*, *vodon* od praslavenskoga *-ojō* kao u štokavštini)
- l) normalan slavenski tip dativa, lokativa i instrumentala množine (npr. *ženan*, *ženami*, *ženah*) kao u kajkavskim i slovenskim dijalektima (umjesto inovacija u smislu izjednačavanja štokavoidnog tipa kao dativ i instrumental, obično i lokativ *-an*, *-ama(n)*, *-ami(n)* i slično)
- m) ostaci specifičnoga čakavskoga imperfektana širem Kvarnerskom otočju
- n) likovi *ov*, *on* (umjesto *ovi*, *oni*)
- o) prijelaz staroga sufiksa *-bje* > *-ě*
- p) sporadični primjeri sjevernoslavenskoga (i djelomično slovenskog) prefiksa *vi-* (>*vy-*): *iz*

S druge strane, specifične jugoistočne osobine znatno su malobrojnije:

- a) akcenti kao *pīsmo*, *krīvca*, *lōnca*, *òca* umjesto *pīsmò*, *krīvcà*, *lōncà*, *ocà*
- b) tvorba iterativnih prezenta kao *po^{kr}ījè*: *po^{kr}iva*

Nadalje, Brozović (Brozović – Ivić 1988: 87) tvrdi da je najprirodniji osnovni kriterij refleks jata, a uz njega se može uzeti i starohrvatske skupine *št'*, *žd'* i naglasak. I tako se dobiva podjela čakavskoga narječja na šest dijalekata s pet raznih tipova u refleksaciji jata. Prvi dijalekt je sjevernočakavski / ekavskočakavski / ekavski koji se rasprostire na području istočno i zapadno od Učke, trsatsko-bakarski govori, Cres, sjeverni dijelovi Lošinja te dvije sinkope: govor Crikvenice i Mrzle Vodice. S. Vranić (Vranić 2005: 324) taj dijalekt je podijelila na još četiri poddijalekta: središnji istarski, sjeveroistočni istarski, otočni i primorski. Drugi dijalekt je srednjočakavski / ikavsko-ekavski. Taj dijalekt je I. Lukežić (Lukežić 1990: 27) podijelila na dva tipa: sjeverozapadni ikavsko-ekavski i središnji ikavsko-ekavski. U sjeverozapadni ikavsko-ekavski

tip pripadaju skupina govora u Istri oko Čepićkoga jezera, tri skupine govora južno i jugoistočno od Žminja (govori Ceranščine i Mrkočišća) te govori opatijskoga krasa (podrijetlom iz Like i Krbave). U središnji ikavsko-ekavski tip pripadaju Krk, dio Lošinja, manji otoci (Unije, Susak, Srakane, Ilovik) od područja Lošinja južnije do Dugog otoka i Ugljana, na obalnom i zaobalnom području od Senja do Posedarja kod Novigrada, u Gorskom kotaru (južniju cjelinu čine govori Slemena, Slavice i Brestove Drage, a sjeverniju govori oko Vrbovskoga), u Lici (najjužnija skupina oko Otočca, središnja oko Jezerana i Brinja, a najsjevernija oko Ogulina), govori Duge Rese, Karlovca i Jastrebarskoga. Treći dijalekt je južnočakavski / ikavskočakavski / ikavski koji na kopnu zauzima uzak i isprekidan pojas uz more, od Novigrada i Privlake do ušća Cetine. No, glavnina tog dijalekta vezana je uz otoke, pa tako tom dijalektu pripadaju otoci od Pašmana na zapadu do Korčule i Visa na istoku, zapadni dio poluotoka Pelješca, dio govora u sjeverozapadnoj Istri (između donje Mirne i Dragonje) te južno Gradišće. Taj dijalekt je ujedno i najrasprostranjeniji čakavski dijalekt što znači da nema najviše punktova već je obuhvatio najveći dio govornog prostora. Četvrti dijalekt je jugozapadni istarski / štakavsko-čakavski koji se rasprostire na zapadnoj istarskoj obali južno od donje Mirne, istočno na crti: Muntrilj – Kringa – Sv. Petar u Šumi – Kanfanar do sv. Ivana, uza zapadnu obalu rijeke Raše do Barbana te vodička oaza. Taj dijalekt je migracijski dijalekt trodijelne strukture: ikavska štokavština iz zaleđa Makarskoga primorja, čakavske značajke šibensko-zadarskog područja i jezične osobitosti istarskih čakavaca ekavaca. Peti dijalekt je lastovski / jekavskočakavski koji je prisutan na pet mjesta na otoku Lastovu: Lastovo, Uble, Pasadur, Zaklopatica i Skrivena Luka. Šesti dijalekt je buzetski / gornjomiranski koji je omeđen na sjeveru sa slovenskim govorima, na istoku ikavskim govorima vodičke oaze i govorima boljunske skupine, na jugu graniči s ikavskim govorima Karobje, Kašćerge, Grdosela i Kršikle, a na zapadu s ekavskim govorima Motovunštine i ikavskim govorima na sjeverozapadu Istre. Klasifikacija ovog dijalekta bila je vrlo raznolika kroz

povijest. Neki dijalektolozi su smatrali da pripada slovenskim govorima, neki su ga svrstavali u kajkavsko narječje, drugi u kajkavsko-čakavski prijelazni dijalekt, a neki su ga svrstavali u čakavski, ali ekavski dijalekt.

1.4. STRATIFIKACIJA I PODJELA KAJKAVSKOGA NARJEČJA

U predmigracijskom razdoblju kajkavsko narječje je obuhvaćalo SJ Hrvatske, protezalo se uz Muru, na sjeveru se protezalo granicom s Mađarskom. Na istoku je granica bila u Slavoniji sa zapadnoštokavskim narječjem, a južni dio je obuhvaćao područje južno od Kupe i Kupčine. U 15. i 16. stoljeću s dolaskom Osmanlija započelo je pomicanje stanovništva s JI na SZ, stoga je kajkavsko narječje dospjelo do svojih današnjih međa te je istočna granica znatno izmijenjena. Danas se kajkavsko narječje proteže na SZ dijelu Hrvatske. Na sjeveru zemlje prati rijeku Muru prema zapadu do rijeke Sutle. Zapadna granica prati rijeku Sutlu do ušća u rijeku Savu, a zatim prati Savu do ušća Bregane. Breganu prati ispod Žumberačke gore do Kupčine i Kupe iznad Ozlja te Kupom do Karlovca i Duga Rese. Južna granica kreće od Karlovca prema Sisku nešto ispod Kupe do ušća rijeke Save, pa Savom do Jasenovca. Istočna granica se kreće južno od Pitomače i prati dalje pravac Ciglene – Mosti – Topolovac – Crikvena – Dubrava – Šiščani – Đurđić – Velika Trnovica – Gornja Garešnica – Mikleuška – Kutina – Jasenovac. Na kajkavskom zapadnijem području nalaze se tri štokavske oaze: prva oko Čazme do Žabna, druga JI i JZ od Koprivnice i treća u Žumberku. (Vranić – Zubčić 2018: 525) U Gorskom kotaru granica se kreće sjeverno od čakavskoga područja do hrvatsko-slovenske granice, od Severina na Kupi do Fužina i Lokava te uglavnom sjeverno od crte Rijeka – Karlovac do slovenske granice. (Brozović – Ivić 1988: 91)

Prvu podjelu kajkavskog narječja iznio je Ukrajinac A. M. Lukjanenko. On je 1905. godine objavio djelo *Kajkavsko narječje*, prvo sintetsko djelo o kajkavštini. Od njega je Aleksandar Belić preuzeo podjelu i dao svoju. A. Belić je u Stanojevićevoj *Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj* (1927.) podijelio kajkavštinu na temelju razvoja konsonantskog sustava na tri dijela: sjevernozapadni ili zagorski koji umjesto *ć* i *ž* ima *č* i *j*, te smatra da ima

slovensku osnovicu, istočni koji imaju *č* i *ž* sa štokavskom osnovicom te jugozapadni ili prigorski koji imaju *ć* i *j* sa čakavskom osnovicom. Jedan od istraživača kajkavskoga narječja bio je slovenski dijalektolog Fran Ramovš koji je smatrao da je kajkavsko narječje genetski nastavak alpske skupine zapadnojužnoslavenskoga prajezika, odnosno on je tvrdio da kajkavsko narječje genetski pripada slovenskom jeziku, ali je zbog političkih razloga došlo u sferu hrvatskih jezičnih utjecaja. Aleksandar Belić tvrdi da je kajkavština rezultat miješanja i dodira s alpskom skupinom, ali i s čakavskim i štokavskim dijalektima. A. Belić, kao što sam već navela, preuzeo i razvio Lukjanenkovu hipotezu o trovrstnoj osnovici kajkavštine, štokavsko-čakavsko-slovenskoj te koja se bazira na konsonantizmu. Stjepan Ivšić izdaje 1937. godine rad *Jezik Hrvata kajkavaca* u kojem nudi novu podjelu kajkavskog narječja na temelju akcentuacije te je to prva znanstvena klasifikacija kajkavskoga narječja. Osnovna se kajkavska akcentuacija za njega sastoji od tri akcenta: *à*, *â*, *ã* te on kajkavske govore dijeli na konzervativne i revolucionarne. Konzervativni govori čuvaju staro mjesto akcenta, a metonimija nije u svim obavezna. U tim konzervativnim govorima postoje dvije podskupine. Prvu podskupinu čine zagorsko-međimurski govori, koji imaju metatonijski akcent i zadržan kratkosilazni akcent i akut na finalnom slogu. Drugu podskupinu čine donjosutlantsko-žumberački govori, koji su pod velikim čakavskim utjecajem. Ti govori generalno nemaju metatonijski akcent, ali čuvaju završni kratkosilazni akcent i akut. Revolucionarni govori su oni koji imaju i metatoniju i metataksu te se također dijele u dvije podskupine. Prvu podskupinu čine turopoljsko-posavski govori koji provode metataksu metatonijskog akcenta, ali imaju i zadržani kratkosilazni akcent i akut na kraju riječi. Drugu podskupinu čine križevačko-podravski govori koji su najrevolucionarniji jer imaju uzlazni akcent, metatonijski akut i metataksu kratkosilaznog akcenta. Kajkavsko narječje je proučavao i Dalibor Brozović. D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 90) kaže da je kajkavska skupina dijalekata jedno od narječja hrvatskoga jezika te da njegov naziv dolazi od upitne zamjenice *kaj*:

što, *quid*. Smatra da kajkavski dijalekti zauzimaju najveći dio SZ Hrvatske i Gorski kotar te da granica između kajkavskoga i štokavskoga govora je u međuriječju Save i Drave, počevši od Drave u visini Virovitice, pa do blizine Unina ušća u Savu. Nadalje, D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 91) kaže da kajkavsko narječje ima mnogo zajedničkih osobina sa slovenskim jezikom i da je zbog toga u prošlosti bilo rašireno vjerovanje da kajkavski dijalekti pripadaju slovenskom jeziku ili da su barem slovenskog podrijetla.

U stvari, još prije nego što su se zapadni južnoslavenski govori razdijelili na dvije razvojne zajednice – slovenski i hrvatski jezik – kajkavština je bila posebnom jedinicom s vlastitim značajkama, neovisnom prema jugoistočnim susjedima (čakavštini, zapadnoj štokavštini) isto kao i prema zapadnima (odgovarajućim slovenskim jedinicama). Od oblikovanja hrvatskoga jezika kajkavsko narječje bilo je izloženo štokavskim, slovenskim, pa čak i čakavskim utjecajima u svim razdobljima hrvatskog dijalektalnog razvoja, ali je uvijek čuvalo svoju individualnost. Nakon prodora Turaka pomaknuta je zbog seoba istočna kajkavska granica u štokavku korist i tako su kajkavski dijalekti pali i pod utjecaj doseljenih novoštokavskih susjeda, s kojima dotad nisu imali dodira. Time su ujedno odvojeni od štokavskoga slavonskog dijalekta, koji im je inače relativno najsrodniji od štokavskih dijalekata. (Brozović – Ivić 1988: 91)

Uz spomenute autore D. Brozović spominje i M. Hrastu, koji je u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* usporedio Belićeve i Ivšićeve podjelu te kajkavsko narječje razdijelio na šest dijalekata: zagorsko-međimurski, turopoljski-posavski, križevačko-podravski, prigorski, donjosutlanski (ili donjosutlansko-breganski) i goranski dijalekt. D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 93) kaže da se mnoge osobine kajkavskoga narječja nalaze u nekoliko dijalekata, ali u nepovezanim područjima, a govori istoga dijalekta bivaju veoma različiti. Stoga zaključuje da je teško dati pregled kajkavske skupine dijalekata te da su

najbitnije akcenatske značajke jer se po njima razlikuju i sami dijalekti i pojedina područja. Također, D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 93) kaže da za podjelu na poddijalekte i skupine govora su najpogodnije, uz naglasak, osobine vokalizma, a neglasovne značajke nemaju veće važnosti za unutarnju razdiobu nego samo karakteriziraju kajkvsku skupinu dijalekata općenito. Usto, D. Brozović (Brozović – Ivić 1988: 93) naglašava da većina govora čuva sva tri osnovna naglasaka, ali njihova raspodjela u pojedinim riječima i oblicima se razlikuje, pa tako sa slovenskim jezikom i zapadnim čakavskim govorima kajkavsko narječje veže dobro čuvanje tzv. metatonijskog â, koji je u štokavskom narječju zastupljen s ä kao u osnovnoj riječi.

Kajkavsko narječje, ovisno o autorima, različito se dijeli na dijalekte, pa tako Mijo Lončarić nabraja petnaest kajkavskih dijalekata, koji se dijele na središnje i rubne. Središnji dijalekti su: samoborski, gornjosutlantski, bednjansko-zagorski, varaždinsko-ludbreški, međimurski (dijelom), podravski, sjevernomoslavački, glogovičko-bilogorski, gornjolonjski, donjolonjski, turopoljski i vukomeričko-pokupski. U rubne dijalekte uključuje: goranski dijalekt, zapadni poddijalekt međimurskoga dijalekta, donjosutlantski i plješevičkoprigorski dijalekt. (Vranić – Zubčić 2018: 525) M. Lončarić naročito je proučavao kajkavsku prozodiju, vokalizam i konsonantizam. Što se tiče vokalizma, M. Lončarić (Lončarić 1996: 67) kaže da je vokalski sustav kajkavskoga narječja jednak ishodišnom sustavu hrvatskoga dijasistema kao cjeline. Pretpostavljeni ishodišni sustav izgleda ovako: *i, ě, e, ə, a, o, u, ɔ* i *ę*. Podrijetlo tih vokala: *i < i, y; ě < ě (jat); e < e, ę; ə < ɛ, ɛ; u < u; o < o; a < a*. Tu se također ubrajaju i sibilanti *ʃ* i *ʒ*. Nakon denazalizacije dobivena su dva homologna vokalizma na kajkavskom području, koja su po inventaru jednaka, ali Lončarić (Lončarić 1996: 68) tu razlikuje ta dva sustava po podrijetlu *o* i *ɔ*. Prvi sustav odnosi se na južni dio kajkavskog područja te taj sustav ima denazaliziranu kontinuantu *ɔ*, koja je uža (zatvorenija) od kontinuantne etimološkoga *o*. Dakle, u tom sustavu se *ɔ* realizira kao [ɔ]. Drugi sustav se odnosi na sjeverni dio

kajkavskog područja te se u njemu *o* reflektira nešto otvorenije od etimološkoga *o*. Polazni kajkavski sustav razlikuje se od ishodišnoga hrvatskog sustava u tome što ishodišni sustav pretpostavlja poseban vokal, koji se bilježi s *ě*, a kajkavski govori imaju *e*. M. Lončarić (Lončarić 1996: 69) navodi jednu značajku koja je vezana uz zapadni periferni dio, koji se nastavlja na područje slovenskoga govora na sjeveru i jugozapadu. Naime, došlo je do povišenja niskoga difuznoga *u* odnosno do njegovog pomaka prema naprijed te je prešao u *ü*, kao i u slovenskom jeziku. No, kasnije je ponovno restaurirana starija vrijednost *u*. Također dolazi do uklanjanja slogovnog *l* iz sustava. Slogovno *l* se izjednačuje s *o*, a zapadnim sjevernim govorima i goranskim govorima izjednačuje se s *u*. S obzirom na podrijetlo zatvorenog i otvorenog *o*, razlikujemo četiri sustava. Na jugu se *l* i *o* mogu reflektirati kao zatvoreno *o*, a na sjeveru kao otvoreno *o*. U Međimurju, Zagorju, slovenskim i goranskim govorima izjednačavaju se *l* i *u*. Govori Huma i Sutle čine iznimku jer se kod njih *l* izjednačilo s *o*, a *o* čuva posebnu vrijednost. Današnji kajkavski vokalski sustav sastoji se od ovih vokala: *i*, *u*, *a*, zatvoreno *e* i *o*, otvoreno *e* i *o* te *r*. Što se tiče konsonantizma, M. Lončarić (Lončarić 1996: 87) kaže da se konsonantizmi svih kajkavskih govora mogu izvesti iz jednoga ishodišnoga, osnovnoga kajkavskog konsonantizma odnosno mogu se svesti na jedan zajednički konsonantizam, koji ima sonante: *w*, *j*, *l*, *l̥*, *r*, *m*, *n*, *ń* te opstruente: *p*, *b*, *f*, *t*, *d*, *c*, *s*, *z*, *t'*, *d'*, *č*, *š*, *ž*, *k*, *g*, *x*. Ovaj sustav se razlikuje od ishodišnjog sustava po tome što pretpostavlja postojanje dvousnenog sonanta *w*, a ne *v*. Nadalje, kajkavski sustavi nemaju palatalno *r* jer se on reflektira kao *rj* u položaju ispred vokala. Također u sustavu postoji fonem /f/. M. Lončarić, isto kao i Z. Junković, smatra da je skupina **tj* prvo prešla u *ć*, pa u srednje kajkavsko *č*. Skupina **dj* imala je dvojak refleks u kajkavskim govorima. Na istoku **dj* prelazi u afrikatu, *ʒ* ili *ž*. Na zapadu ima sudbinu kao i većina čakavskih govora, naime izjednačava se s *j*. Skupine **stj* i **zdj* važne su za kajkavski inventar konsonantizama. Naime, na zapadu se skupina **zdj* razvija paralelno sa skupinom **stj*, koja prelazi u *šč* (srednje *č*), odnosno u *ždž* (srednje *dž*). Na jugozapadu

umjesto *st̥i i *zd̥i nalaze se meko *s* i *z*, a u istočnim i sjevernim govorima, prema M. Lončariću , *d̥i je prešlo u srednje *dž*, a u jugoistočnim govorima u *j*. Također u kajkavskim govorima čuva se *x* (*h*). U istočnim govorima došlo je do redukcije *x* iz sustava. Najznačajnija je inovacija u distribuciji konsonanata ukidanje opreke po zvučnosti na kraju riječi te prijelaz zvučnih konsonanata u bezvučne. (Lončarić 1996: 94)

1.5. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA DUGOREŠKOGA GOVORA

Dugoreški govor istraživala je Iva Lukežić u svojem radu *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. U tom radu iznijela je stratifikaciju ikavsko-ekavskih govora. Govor Duge Rese smjestila je u dio koji nosi naziv Pokupsko, prikupsko i žumberačko područje. Iz istraživanja je proizašlo da je ikavsko-ekavski refleks jata po pravilu Jakubinskij-Meyer u nekim govorima dugoreške općine, a u ta mjesta je ubrojana i Duga Resa.

Dugoreški govor, te općenito govore u općini Duga Resa, istraživao je Antun Šojat. Što se tiče vokalizma, A. Šojat (Šojat 1986: 44) kaže da u dugoreškim čakavsko-kajkavskim govorima postoje dva tipa vokalizma. Prvi tip vokalizma jednak je standardnomu: /i i : u u : e e : o o : a a :/ te taj prvi tip vokalizma ima govor Duge Rese. Nadalje, realizacija kratkih fonema razlikuje se od standardne u nekim pojedinostima: *i* se izgovara otvoreno, pa može i prijeći u *e*. U zanaglasnom se položaju *i* često reducira, pa *i* gubi. Također *e* se u nekim govorima, a tu pripada i govor Duge Rese, izgovara otvoreno. Vokal *o* iza akcenta, osobito u paradigmatskim nastavcima, može se ostvariti kao [o], a u nekim govorima je prešlo u [u]. Vokali *e*: i *o*: izgovaraju se zatvoreno, a mogu se ostvariti kao diftonzi [ie], [uo].

Na mjestu nekadašnjega glasa jat u tim govorima nalazimo ili -i ili -e. Refleks -i je mnogo češći nego -e. Danas je prvobitna bifurkacija jata donekle poremećena raznim paradigmatskim izjednačivanjima i kontaktom s drugačijim govornim strukturama. (Šojat 1986: 44) U govorima općine Duge Rese poluglas se izjednačio s *a*, primjerice: *magla*, *staza*, *posal*. Nekadašnji prijedlog i prefiks *və* prešao je u [u], a početno *və* se u nekim riječima izgubilo, primjerice: *nuk*, *nuka*, *čera*, *torak*. U nekim je riječima očuvano protetsko *j*. U govorima dugoreške općine često se ostvaruje protetsko *v*, primjerice: *vujac*, *vuho*, *vuvo*, *vura*. Između

vokala *a* i *u* u nekim se govorima ostvaruje hijatsko *v*. Redovito dolazi do gubitka kratkog *i* u infinitivu. Drugi vokali se, osim kratkog *u*, rijetko gube.

U konsonantizmu, osnovna je karakteristika da nema fonema /ǵ/ te se na njegovom mjestu u novijih tuđica pojavljuje alofoni fonema /ʒ/, primjerice: *don*, *đamija*, *đezva*, a u starijih tuđica ostvaruje se *ž*, primjerice: *žigerica*, *naružba*, *svidožba*. Za distribuciju konsonanata unutar konsonantskih skupina tipološki i genetski najvažnija je pojava nestanak eksplozivnog elementa u afrikata *c*, *č*, *ć* ispred drugih konsonanata, primjerice *rušnik*, *bošnica*, *slišno*, *pećnak*, *božišnak*, *rešću*, *spešću*. Praslavensko *t' uvijek je dalo *ć*, i u skupinama *st', sk'. Prema praslavenskom *d' u dugoreškim je govorima najčešće *j*, primjerice *meja*, *breja*. Međutim, u svim se tim govorima na mjestu *d' ostvaruje i *đ*. Vjerojatno je refleks *đ* recentna pojava, koja snažno navire iz standardnoga jezika i susjednih štokavskih govora. U skupinama *zd', zg', kao i u sekundarnim skupinama dj, zdj, zgj, redovito se ostvaruje *đ*, primjerice: *posuđe*, *grožđe*. Također različita je sudbina skupina *čj*, *šj*, *žj*. U nekim govorima se čuvaju, u nekim govorima je *j* nestalo, a pojednim se govorima susreće i jedno i drugo. Što se tiče skupine *čr, u nekim se govorima bolje čuva, a u nekima slabije. Također nestao je početni suglasnik konsonantske skupine u inicijalnom položaju u poznatim čakavsko-kajkavskim primjerima, poput *tica*, *šenica*, *čela*. Skupina *hv* u nekim je riječima zamijenjena suglasnikom *f*, a u drugim suglasnikom *v*. Posebno je zanimljiv suglasnik *h*. U određenom razdoblju razvitka tih govora potpuno je nestao iz govorne strukture. Bio je zamijenjen suglasnicima *j* ili *v* ili se je izgubio bez zamjene. U novije se doba pojavljuje u svim istraženim govorima dugoreške općine, u neke je prodro više, a u neke manje, no njegovo je ostvarivanje u pravilu vezano uz dob i školovanje govornika. Intervokalno je *h* iza vokala stražnje artikulacije prešlo u *v*, primjerice: *muva*, *buva* dok je iza vokala prednje artikulacije prešlo u *j*. (Šojat 1986: 46)

U najvećem broju istraženih dugoreških autohtonih govora akcenatski inventar sveden je na dva fonološki relevantna akcenta, kratki i dugi. Ti se akcenti najčešće ostvaruju kao paralelni štokavski silazni akcent, ponekad se može ostvariti i s uzlaznom intonacijom, no ta uzlazna intonacija, koja je novija pojava, još nije znatnije poremetila dvoakcenatski sustav. Kratki se akcent pojavljuje u inicijalnom i medijalnom položaju, bez obzira na njegovo podrijetlo, a sa zadnjega sloga je prenesen na susjedni slog. U unutrašnjim slogovima kratki je akcent najčešće rezultat prenošenja akcenta s njegova nekadašnjeg mjesta na prethodni kratki slog. Dugi se akcent ostvaruje na prvom, tj. jedinom i srednjem slogu u svim govorima. Prednaglasna dužina je nestala iz tih govora dok se zanaglasna dužina s fonološkom funkcijom javlja samo u Prilišću. Dugi je akcent na mjestu staroga cirkumfleksa i tzv. čakavskog akuta. (Šojat 1986: 49)

Postoje tri paradigmatiska tipa deklinacije imenica: o-deklinacija, a-deklinacija i i-deklinacija. Što se tiče konjugacije, u dugoreškim su autohtonim govorima nestali supin, aorist, imperfekt te se je izgubila i razlika između futura I. i futura II. Infinitiv uvijek završava na *-t* ili *-ć*. Nepromjenjive vrste riječi, po svojim fonetskim ostvarajima, kao i po arealima na kojim se u našim govorima pojavljuju, uključuju se u bitne genetske i tipološke oznake pojedinih govora, a dugoreški čakavsko-kajkavski govori imaju nekoliko karakterističnih primjera. Neki od primjera su: *kadi* (gdje), *doma* (kod kuće – kući), *unutri* (unutra), *simo*, *tamo*, *ovud*, *čuda* (puno), *jako* (mnogo), *jutri* (sutra), *čer* (jučer), *rad* (rado), *rajši* – *rajše* (rađe), *zač* – *zakaj* – *zaš* (zašto), *nu* (da), *ko* (kao). (Šojat 1986: 52)

Antun Šojat u zaključku kaže: *Jezične osobine autohtonih govora na dugoreškom području rezultat su nekoliko faktora: prvotne čakavosti tih govora, kajkavskoga superstrata, vlastitog razvoja toga čakavsko-kajkavskog amalgama, kao i snažnog suvremenog utjecaja standardnog jezika, a u najbližim dodirnim govorima i prihvaćanja nekih govornih karakteristika susjednih novoštokavskih govora. Čakavski i kajkavski elementi u tim govorima ponajčešće strukturno bitni,*

štokavski su još uvijek ponajčešće fakultativni. Genetski i tipološki opravdana je, dakle, za njih dijalektološka oznaka čakavsko-kajkavski govori. (Šojat 1986: 58)

2. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI DUGOREŠKOGA GOVORA ČAKAVSKOM NARJEČJU

2.1. JEZIČNE ČINJENICE NAJVIŠEGA RAZLIKOVNOG RANGA, ČAKAVSKI ALIJETETI:

2.1.1. Upitno-odnosna zamjenica *ča* i njezini oblici:

Upitno-odnosna zamjenica *ča* pripada alijetetima čakavskoga narječja. Njezini oblici su: *če, čo, ca, ce; česa (ničesa, nečesa, sačesa / svačesa); zač, poč, nač, vač / uč; neč / neš / nič, niš, ništo, čagod, ča bilo, ča to, voljča / vojča; čigov (ničigov, nečigov); aš*. Zamjenica se je razvila od praslavenskog *čь* pri čemu nije došlo do redukcije poluglasa već do vokalizacije pod naglaskom. Takva realizacija karakteristična je za većinu govora, no u nekim govorima možemo pronaći zamjenicu *čo* (Dobrinj) te zamjenicu *če* (Vrbnik, Omišalj). U dugoreškom govoru kojeg sam snimala nisam uočila niti jedan oblik zamjenice *ča*, osim oblika *niš*.

Primjeri:

Niko *niš*... E to ti je vako to počelo tako *niš* ja u ljeti onda kako ćemo *niš*, ajde veli ona... *Niš* došal ja onda došal ja k njemu ovako jednu nedlju popodne došli s bicikli smo imali bicikle je li...

2.1.2. Refleksi jata:

Jat može imati nekoliko refleksa u čakavskom narječju: -e, -i-e, -i, -je ili može zadržati fonološku posebnost u bužetskim govorima. Jat može biti ostvaren u korijenskom morfemu, tvorbenom morfemu i relacijskom morfemu. Temeljna odrednica refleksa jata u čakavskom narječju je dosljednost što se tiče ekavskog,

ikavskog i jekavskog refleksa jata te zakonitost što se tiče ikavsko-ekavskog refleksa jata. Ekavski refleks jata nalazimo na području istočne i središnje Istre, na otoku Cresu te dijelu otoka Lošinja, kao i na riječkom području. Ikavski refleks jata karakterističan je za područje zapadne i južne Istre te područje južnije od Pašmana i Zadra. Jekavski refleks jata isključivo se ostvaruje na području otoka Lastova. Ikavsko-ekavski refleks se razvija prema Jakubinskij-Meyerovu pravilu i karakteristično je za Hrvatsko primorje na potezu od Bakarca do Novoga Vinodolskoga (izuzev Crikvenice), odnosno Povila, pa govor Senja, Gorski kotar te sve kvarnerske otoke, osim Cresa i sjevernoga dijela Lošinja. Pravilo glasi da će jat biti ekavski kada se nađe ispred suglasnika *t, d, l, n, r, s, z* iza kojih slijede *a, o, u* ili *ø*, dok će u ostalim slučajevima realizirati ikavskim refleksom.

U dugoreškom govoru, kojeg sam snimala, uočljiv je ikavsko-ekavski refleks jata. U dosadašnjim istraživanjima A. Šojat (Šojat 1986: 44) istaknuo je da prevladava ikavski refleks jata, no uočila sam da u govoru kojeg sam snimala, uz ikavsko-ekavski refleks jata koji se razvija prema Jakubinskij-Meyerovu pravilu, postoji i ekavski refleks jata izvan pravila Jakubinskij-Meyer.

Primjeri koji potvrđuju ikavsko-ekavski refleks jata prema pravilu Jakubinskij-Meyer su: *dica, pobignit, Mrižnicu, letili, nedilju, sikal, mesto, susedu, praded...*

Primjeri koji potvrđuju ekavski refleks jata izvan pravila Jakubinskij-Meyer, su: *uvek, posle, pobegli, ovde, nigde, čoveče, venčali, dvesto, dve, promenilo, pripovedam, mleko, mesecu...*

2.1.3. Akcentuacija:

Prozodijski sustav u čakavskom narječju može biti: troakcenatski sustav, stariji troakcenatski ili dvoakcenatski sustav, noviji dvoakcenatski ili troakcenatski sustav te novi dvoakcenatski ili troakcenatski sustav. Polazni se

prozodijski inventar čakavskoga narječja sastoji od tri akcenta (à, â, ã) te prednaglasne i zanaglasne dužine. Što se tiče distribucije, u čakavskom narječju primarno su sva tri naglasna mogla stajati na svim trima pozicijama (inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj) u riječi. Takav akcentuacijski sustav se naziva stari troakcenatski sustav. Neki od govora, koji imaju stari troakcenatski sustav s prednaglasnim i zanaglasnim dužinama, su: SI istarski govori - liburnijski, neki vinodolski i crikvenički govori. Govori koji imaju stari troakcenatski sustav i prednaglasnu dužinu su: južni čakavski otočni govori, središnji istarski govori – Žminj, Pazin dok se govori koji imaju stari troakcenatski sustav, ali bez dužina mogu osim na sjevernom čakavskom području pronaći i u južnih čakavskih govora.

Prva promjena u troakcenatskom sustavu, prema teoriji M. Moguša (Moguš 1977: 55), je promjena u kojoj se čakavski akut mijenja u dugosilazni akcent, i to samo u finalnom slogu dok u inicijalnoj i medijalnoj poziciji akut ostaje. Takav sustav naziva se stariji troakcenatski sustav i nalazimo ga u grobničkim govorima, nekim kastavskim govorima te u nekim vinodolskim govorima. Nakon što se je akut promijenio i u medijalnoj poziciji nastaje stariji dvoakcenatski sustav. Taj sustav nema akuta niti u jednoj poziciji već samo dugosilazni i kratkosilazni akcent. Tom sustavu pripadaju mnogi otočki govori (krčki, paški, lošinjski) te govori JZ Istre. Sljedeća promjena dogodila se u distribuciji, odnosno došlo je do promjene mjesta akcenta. Naime, došlo je do parcijalnoga pomaka s finalnog sloga. Postoje četiri pravila za parcijalne pomake, koji se najprije odnose na kratkosilazne, a zatim i na dugosilazne naglaske. Prvo pravilo je da naglasak prelazi s finalnog sloga i otvorene ultime na prednaglasnu dužinu. Drugo pravilo je da naglasak prelazi s finalnog sloga i zatvorene ultime na prednaglasnu dužinu. Treće pravilo je da naglasak prelazi s finalnog sloga i otvorene ultime na prednaglasnu kračinu te četvrto pravilo je da naglasak s finalnog sloga i zatvorene ultime prelazi na prednaglasnu kračinu. Kod parcijalnih pomaka ne dolazi do potpunog pomaka jer se ne pomiče središnji, medijalni slog. Takav sustav s

parcijalnim pomaci naziva se noviji dvoakcenatski/troakcenatski sustav. Noviji dvoakcenatski sustav nalazimo na otoku Rabu, a noviji troakcenatski sustav na Žumberku. No, postoji i noviji četveroakcenatski sustav za kojeg B. Finka (Finka 1971: 32) kaže da je nastao pod utjecajem i po uzoru na novoštokavsku akcentuaciju, ali je realiziran čakavskim akcenatskim sredstvima, što znači da su stari akcenti na starim mjestima, ali su pomaknuti kao u novoštokavskom. Takav sustav nalazimo u govorima otoka Žirja i ostalih šibenskih otoka. Nadalje, ako dođe do pomaka siline sa središnjega, medijalnog sloga na prethodni riječ je o novom akcenatskom sustavu. Taj sustav je vezan za kontinentalni dio čakavskoga narječja te je pozicijom i mjestom siline identičan novoštokavskim govorima.

U dugoreškom govoru, akcentuacija je novija čakavska. Pojavljuju se dva akcenta, kratki i dugi. Ti se akcenti najčešće ostvaruju kao silazni akcenti. Ta akcentuacija je bez dužina te dolazi do pomaka s finalnog sloga na prednaglasnu dužinu i prednaglasnu kračinu, no i do pomaka sa središnjeg sloga.

Primjeri za poziciju kratkoga akcenta: dōšal, dōbil, dēlal, dēlala, tāta, gōdište, djētinstvo, avangārda, pōsle, knjìge, plōče, crtānje, ũčenik, šēgrt, čōveče, òvde, dāj, žēnu, bīla, dānas, nīgde, dōmovima, cūre, dēčki, bātin, ožēnil, cēsti, òtac, svjētla, strōg, cīpele, sēlo, kilomētar, žrd, dopēljaju, šēpava, ujūtro...

Primjeri za poziciju dugoga akcenta: bīl, mī, škōlu, stālno, stimulācija, bīlo, krēnili, generācija, tō, mōral, jā, plāće, nāgradu, svētu, radiōni, dvā, jārcā, polōžil, znām, Bōg, stolāra, upōznan, zābava, zīmi, plēšeju, tā, svīda, znāš, blīzu, prūge, pripovēdam, njēzin, pōl, ōn, napāli, mōj, izvīni, tī, vlākom, unūtra, mlādu, obūkal, prigovāram, šlājer...

U dugoreškom govoru prisutno je svega tri čakavska alijeteta, jedan oblik upitno-odnosne zamjenice *ča*, ikavsko-ekavski refleks jata te akcentuacija.¹

¹ Jezične činjenice najvišega razlikovnoga ranga za određivanje pripadnosti čakavskom narječju, a koje nisam pronašla u dugoreškom govoru su: primjeri čakavskih nepreventivnih vokalizacija slaboga poluglasa (*va / v* kao prijedlog i kao prefiks složenica; *kadi / kade*; *malin* i riječi iz nje izvedene; prezentska osnova *zam-*; oblik osnove

3. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI DUGOREŠKOGA GOVORA KAJKAVSKOM NARJEČJU

3.1. JEZIČNE ČINJENICE NAJVIŠEGA RAZLIKOVNOG RANGA, KAJKAVSKI ALIJETETI

3.1.1. Zamjenica *kaj* i njezini kompoziti:

Upitno-odnosna zamjenica za „neživo“ *kaj* pripada jezičnim činjenicama najvišega razlikovnog ranga za određivanje pripadnosti kajkavskom narječju odnosno jedna je od alijeteta kajkavskoga narječja. Zamjenica *kaj* nastala je od množinskog oblika srednjeg roda *ka* zamjenice *kъ, ka, ko*, tako što je dobila navezak *j*. U nekim sustavima može se pronaći i oblik *kej*, a govornici koji koriste taj oblik nazivaju se kekavcima. Zamjenica *kaj* u svojim je kompozitima u većini slučajeva cjelovita, no može se pronaći i u ne kajkavskim govorima, primjerice u buzetskom, gdje je sociolingvistička činjenica. U nekim kajkavskim govorima nalazimo upitno-odnosnu zamjenicu *što* sa značenjem za živo, koja je nezavisna od štokavskoga narječja. U dugoreškom govoru koristi se upitno-odnosna zamjenica *kaj*.

man- u osobne zamjenice *ja*); primjeri refleksa fonema /e/ kao /a/ iza palatala (*jazik / zajik, jačmik / jačme / jašmik, jatra, počati, prijati*); pojave u kojima se očituje čakavska tendencija jake vokalnosti: povećani broj samoglasničkih fonema u odnosu na ishodišni sustav (pojava jednoga od triju sekundarno zatvorenih vokala; pojava dvaju ili triju sekundarnih diftonga) i slogotvorno /r/ i /l/ kao dvofonemi (*karv, parst, smart, parvi / kerv, perst, smert, pervi* i sl.; *selza / salza, pelž / palž, želt / žalt; k̄arv, p̄arst, sm̄art, p̄arvi, s̄alza, p̄alž, ž̄alt*); pojave u konsonantizmu: nepostojanje zvužne afrikate /ʒ/ kao rezultata jotovanja i analogno tomu realizacija skupine /žj/ (*možjani, zvižjat*); cakavizam prvoga tipa: bez č, ž, š ili drugoga tipa: bez č, ali sa š, ž (*covik / covek, zena, kokos; covik / covek, žena, kokoš*); slabljenje šumnika na početku zatvorena sloga; redukcija dočetnoga slogovnog /l/ (*on je bi, on je ču, on je ze / uze, on je sluša; vrta, kašte, posto, debe, vese*); oblici glagola biti (*bin, biš, bi, bimo / bismo, bite / biste*) za tvorbu kondicionala.

Primjer:

I imal sam ni to bilo ko danas da ima torbe i **kaj** ti ja znam, sve to... E sada kad sam ispit položi je li položi sam ispit i tisuću devedest prve sam položi i onda e sada nema posla, nema za stolara posla **kaj** ću sad... A znaš **kaj** a reko neću ja to... Eh e onda **kaj** ajd a veli meni, sad sam već bil oženjen, veli žena znaš **kaj** veli pa bolje da dojdeš tu kaj ćeš putovat ovo ono i dobro i bilo tu meni dobro i tu sam ja sad počel delal da...

Od kajkavskih alijeteta u dugoreškom govoru prisutna je jedino upitno-odnosna zamjenica *kaj*.²

² Jezične činjenice najvišega razlikovnog ranga za određivanje pripadnosti kajkavskom narječju, a koje nisam pronašla u dugoreškom govoru su: jednak refleks jata i poluglasa (prva kajkavska jednadžba prema kojoj su starohrvatski jat i poluglas dali jednak refleks zatvoreno ili usko /e/); jednak refleks stražnjega nazala i slogotvornoga /l/ (druga kajkavska jednadžba prema kojoj su stražnji nazal /q/ i slogotvorno /l/ zamijenjeni istim vokalom /o/); mijenjanje artikulacije (zatvaranje) ili redukcija neakcentiranih vokala (i slogova): *tamo, simo, jedanpot, bodem* > *tamu, simu; tam, sim, jempot, bom*; sekvencija /rj/ kao relikat palatalnoga /rʲ/ (*moře, zořa* > *morje, zorja*); kajkavske depalatalizacije: /ʃ/ > /ʃʲ/, /l/ (*ljudi* > *lʲudi, ludi*), /n/ > /nʲ/, /n/ (*konj* > *konʲj, kon*); fonologizacija palatalnoga elementa i to s njegovom anticipacijom (/nʲ/ > /jn/: *konj* > *kojn*), uz mogućnost umetanja, tj. metateze sljedećega vokala (*ńega* > *jenga*); uporaba prijedloga *vu* / v; kajkavski rezultati primarne i sekundarne jotacije /tʲ/, /ktʲ/ > /č/, /šć/, /dʲ/ > /j/; primarno povećani broj samoglasničkih fonema (sedmeročlani vokalski inventar: /a/, /i/, /e/, /o/, /u/, /ɛ/ i /o/) s tendencijom prema uvođenju novih zatvorenih jedinica ili diftonga, te uvođenjem novih otvorenih jedinica; sustavno obezvučenje zvučnoga šumnika na početku riječi (*grob, vrag, mraz, laž* > *grop, vrak, mras, laš*); uopćenje jednadžbe A sg. = G sg. u m.r. (*Bum si kupil škraka.*); gubljenje morfološke posebnosti V sg. (*Čujte, sused Martin! Bedak jeden, kaj delaš? Kata, mam dojdi sim!*); uopćenje komparativa s elementom /š/ u tvorbenom morfemu (*vekši, menjši, slajši, bogatejši / bogateši*); tvorba futura: jedan složeni oblik za oba futura te mogućnost izricanja futura prostim oblikom (*Zutra buju / bujo / bodo došli gosti : Zutra dojdeju / dojdejo / dojdo gosti*); morfološko i funkcionalno razlikovanje infinitiva i supina (*ne mrem spat* i *hodi spat*); sustavna uporaba određenoga pridjevsoga lika i u predikatnom proširku (*Dečec je lepi i dobri.*)

4. RAZLIKOVNI KRITERIJI ZA ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI DUGOREŠKOGA GOVORA ŠTOKAVSKOM NARJEČJU

4.1. JEZIČNE ČINJENICE NAJVIŠEGA RAZLIKOVNOG RANGA, ŠTOKAVSKI ALIJETETI

4.1.1. Zamjenica *što/šta* i njezini oblici:

Upitno-odnosna zamjenica za neživo *što/šta* jezična je činjenica najvišega razlikovnog ranga i pripada štokavskim alijetetima. Rezultat je posebna razvoja: *što* < čə + to < čb + to (to = N sg. pokazne zamjenice s.r.) ili *šta* < čə + ta < čb + ta (ta = N pl. pokazne zamjenice ž.r.). Dok se u većini čakavskih, ali i kajkavskih govora te u nekim zapadnijim i južnijim štokavskim govorima realizira genitiv te zamjenice *česa*, u velikom se dijelu štokavskih govora ostvaruje genitiv te zamjenice *čega* < čb + ego. Oblik *što* može se realizirati i u ostalim sustavima, primjerice u istočnim kajkavskim: međimurskim i podravskim, ali u drugom značenju (upitno-odnosne zamjenice za živo). Zamjenica *što* u čakavskim govorima nije autohtona već nanesena, što zbog sociolingvističkih razloga, što zbog povijesnih preklapanja. Pojava *ništo* (< ni + čb + to) u značenju neodređene zamjenice nema veze sa *što* nego s uporabom naslijeđa. Oblik *ništo* nije štokavski, ali realiziraju ga i ikavski govori u senjskom zaleđu. Štokavci, bez obzira na to imaju li upitno-odnosnu zamjenicu s likom *što* ili *šta*, ostvaruju likove neodređenih zamjenica: *išta*, *ništa*, *svašta*, *nešto*. Ostali su oblici zamjenice *što/šta* u štokavskom narječju: neodređene zamjenice: *išta*, *ništa*, *nešto/nešta*, *svašta* te prilozima: *pošto*, *zašto*, *našto*, *ušto*. (Lukežić 2015: 234)

U dugoreškom govoru, kojega sam snimala, nisam pronašla zamjenicu *što/šta* niti njezine oblike, međutim dodatnim usmenim istraživanjem uočila sam, i to isključivo kod mlađe generacije, korištenje upitno-odnosne zamjenice *šta*.

5. JEZIČNE ČINJENICE NIŽEGA RAZLIKOVNOG RANGA, ČAKAVSKI, KAJKAVSKI I ŠTOKAVSKI ALTERITETI

5.1. Krajnje slogovno *-l*:

Finalno *-l* može biti izmijenjeno i neizmijenjeno. Zadržavanje finalnog *-l* pojavljuje se u sva tri narječja. Prema M. Mogušu (Moguš 1977: 82) finalno se *-l* javlja u dvjema velikim skupinama. Jednu čine imenice s pridjevima, a drugu muški rod glagolskog pridjeva radnog. U prvoj se zoni finalno *-l* čuva bez izuzetaka, tj. i u imenica (*kotal, posal, fažol*) i u glagolskih pridjeva (*rekal, dal, govoril*). Druga zona ima finalno *-l* u N jd. dekliniranih riječi (*vol, misal, debel*), ali ga nema u glagolskom pridjevu radnom (*mora, iša, reka*). U ovoj je zoni moguće da se *-l* reflektirao u [a], pa dolazi do raznih popratnih pojava. U jednim se slučajevima takvo završno *-a* spaja s prethodnim *a* te postaje dugo (*rekal > rekaa > reka*) ili se kao svako dugo *a* mijenja u *o* (*mogo, reko, išo*). U drugim se slučajevima, kada je ispred završnog *-a* koji drugi vokal, razvija sekundarno *j* (*vidija, čuja, govoriya*). Prema S. Vranić (Vranić 2005: 247) finalno *l* unutar hrvatskog jezika ostalo je neizmijenjeno u konzervativnim sustavima. U dijelu čakavskog i štokavskog narječja vokaliziralo se u [a]. U dijelu štokavskog narječja vokaliziralo se u [o]. U dijelu čakavskog i kajkavskog narječja promijenilo se u poluvokal koji se može konsonantizirati u *v* ili *f*. Finalno *-l* se reduciralo samo u dijelu čakavskog narječja, pa se ta redukcija smatra alijetetom čakavskog narječja. Nadalje, kod čakavskih se govora zapaža da je status finalnog *-l* različit u pojedinim skupinama govora te je promatran u sljedećim kategorijama:

1. kategorija dočetka finalnog sloga osnova imenica, pridjeva, priloga i prijedloga
2. kategorija dočetka finalnog sloga u jednini m.r. glagolskog pridjeva radnoga
3. kategorija dočetka medijalnog sloga osnove imenica, pridjeva, priloga i glagola

Prema tim se kategorijama razvrstavanje pojavnosti te jezične značajke može podijeliti u dvije velike skupine i nekoliko podskupina. U prvoj skupini finalno je *-l* ostalo neizmijenjeno u svim trima kategorijama (*misal, pakal, debel, povedal, pisal, jelva, kalceti, kolci*). Prostiranje prve skupine: primorski ekavski govori, SI istarski govori, neki otočni ekavski govori, kontinentalni ikavsko-ekavski govori, ikavsko-ekavski primorski i rubni govori, bužetski govor te manji dio ikavskih južnih govora. U drugoj skupini finalno je *-l* podvrgnuto izmjenama:

- a) Finalno se *-l* u potpunosti reducira ($l > \emptyset$). D. Brozović to naziva insularizam, a M. Moguš alijetnom pojavom čakavskoga narječja. Ta pojava se prostire u motovunskim govorima, nekim ikavskim istarskim govorima, nekim južnim ikavskim govorima, ikavsko-ekavskim govorima te u gradišćanskim govorima.
- b) Finalno se *-l* vokalizira. U ovoj skupini razlikujemo nekoliko podskupina odnosno vokalizacija. Prva vokalizacija je kada se finalno *-l* vokalizira u *a* (*čuja, bija, sija, vidija, dela*). Ako osnova završava na vokal, koji nije *a*, između tog vokala osnove i *a*, koji je od *l*, interpolira se *j*. Ova vokalizacija se prostire u južnim i JZ istarskim govorima, a moguća je i u ikavsko-ekavskim otočnim govorima. Ta vokalizacija je zapravo prva kategorija, koja je ujedno i najčešća. No, postoji i druga kategorija, koja je moguća, ali vrlo rijetka. U toj drugoj kategoriji finalno se *-l* vokalizira u dugo *a* (*pakā, kotā*). Druga vokalizacija je kada se finalno *-l* vokalizira u poluvokal *ɥ* (*čuɥ, biɥ, vidiɥ, veseɥ, debeɥ*). Taj poluvokal *ɥ* može prijeći i u *v*. Druga vokalizacija se prostire u rubnim ekavskim govorima (granica sa Slovenijom), govor Klane i ikavsko-ekavski govori Opatijskog krasi. Treća vokalizacija je kada se finalno *-l* vokalizira u *o*, što je utjecaj štokavskoga narječja te se isključivo prostire na zapadnom Pelješcu.

U dugoreškom govoru finalno se *-l* javlja isključivo kao neizmijenjeno.

Primjeri:

A za djetinjstvo prije školovanja nisam baš tako ništa **znal**... E sada kad sam u školu, sad sam ja to **shvaćal**... E sad ja **dobil** otkaz, sad se ja **zaposlil** bilo tu na stanici neki Polet se **osnival** kao neka šupa kaj ja znam ma svakako bilo... . E tako sam ja **došal** isto na zabavu, **vidil** jedna crna curica reko ta se meni sviđa... Ljeto bilo i **mogal** si dobit vanredno samo si si sam **platil** znaš vlak. Ne znam kolko posto si **moral** naplatit. Vanredno sam **dobil** osam dana.

5.2. Sekvencija *jd* u prezentskoj osnovi glagola *ići*

U dugoreškom govoru pojavljuje se sekundarno *jd*. To sekundarno *jd* pojavljuje se u prefiguranoj odnosno dodanoj prezentskoj osnovi glagola izvedenih od glagola **id-ti*, primjerice: *pojdem, zajdem, pojdi, najdi, zajdi*. Ponegdje se može pojaviti *jt* u infinitivnoj osnovi, primjerice: *pojt, najt*, koji se tako ostvaruje u čakavskim, kajkavskim i staroštokavskim govorima, a u novoštokavskim, te u dijelu kajkavskih i čakavskih govora, prelazi u *ž*. U dugoreškom govoru pojavljuje se samo sekundarno *jd* dok za *jt* nisam pronašla primjer.

Primjeri:

Dojdem mami: „Mama, pa kako to?“... Recimo kad sam počel recimo ko sa odličnim **projde** dobi sto pedeset dinara... E sad kad sam ja to iz vojske došal sve, počel delat lepo kad jednog dana **dojde** jedan meni... Ja **dojdem** doma je li dečko sam kaj veli mama... Ništ evo njega za sedam dana **dojde** meni, onda Jure... Veli žena znaš kaj veli pa bolje da **dojdeš** tu kaj ćeš putovat.

5.3. Unifikacija *u* na dočetu relacijskog morfema 3. l. pl. prezenta

Nastavak *-o/-u* dolazi od praslavenskoga nastavka *o* u 3. licu množine. U mnogim se govorima dodaje navezak *-jo/-ju* iz a-glagola ili rjeđe *-do/-du*. Generaliziranje nastavka *-jo /-ju* u 3. licu množine prezenta inovacija je koja je zahvatila zapadno kajkavsko područje, proteže se i daleko na istok Slavonije. Na sjeveru zahvaća samo dio kajkavskih govora.

U dugoreškom govoru većina glagola u 3. licu množine prezenta ima dulji lik s morfemom *-ju*, no kod nekih glagola se može pojaviti i kraći oblik bez *-ju*, pa se u govoru može pronaći *veliju* i *vele*.

Primjer:

A ma pojma nisam imal, ni moja mama i tata kaj su oni znali, oni **ćeju** mene učiti ko danas kaj se dica **učiju**. Prije smo mi imali zabave u zimi, telo bit u domovima zabave cure dečki **plešeju** ono a toga nema više... I kad mi dojmio tamo op najprije **metneju** žrd...

5.4. Nerelacijski morfem /ov/ u osnovi množinskih oblika imenica:

Morfem /ov/ ili /ev/ imale su nekadašnje imenice u-deklinacije u osnovi nekih oblika jednine te svih oblika dvojine i množine. Kao ostatak te deklinacije, koja se kao poseban uzorak izgubila, u suvremenom hrvatskom jeziku sačuvao se samo segment /ov/, /ev/ u osnovi plurala imenica muškoga roda. Taj je /ov/, /ev/ različito distribuiran u narječjima hrvatskoga jezika, pa tako gotovo u svih kajkavaca i čakavaca južnoga i dijela središnjega dijalekta zadržao se samo u genitivu množine muškoga roda, no u kajkavskom narječju zahvaća i genitiv množine srednjega roda, a nešto rjeđe i ženskoga roda. U štokavskom narječju je morfem /ov/, /ev/ uveden u osnovu svih oblika množine jednosložnih i dijela dvosložnih imenica muškoga roda te je na razini alijeteta. No, može biti i

odstupanja, pa tako se u slavonskim govorima ne realizira u svih imenica, primjerice *voli, noži* ili se ostvaruje i tamo gdje ga u drugim štokavskim govorima ne nalazimo, primjerice *konjevi*, a ponekad se /ov/ realizira umjesto očekivanoga /ev/ ili obratno, primjerice *križovi, klinevi*.

U dugoreškom je govoru značajno da se nerelacijski morfem /ov/ javlja u osnovi ispred morfema /ø/ u genitivu množine imenica muškoga roda, a rjeđe i u srednjem rodu.

Primjeri:

E kad je to tako bilo sad jel sad se sjetim kak su bili konji, kola mislim volovi četrdeset pete **partizanov**... Ma ni bilo ni **autov**...

5.5. Relacijski morfemi /-a/ i /ø/ u G pl. imenica:

U štokavskom je narječju relacijski morfem /-a/ u G pl. imenica svi triju rodova oznaka najvišeg ranga. Taj se relacijski morfem može povezati s *Ḃ* i *Ḅ* kao prevladavajućim morfemom u G pl. većine imenica ishodišnih deklinacija. Nakon starohrvatskoga razdoblja *Ḃ* i *Ḅ* su se reducirali, pa su oblici G pl. glasili, primjerice: *žen, sel*. Na taj način je u imenica muškoga roda došlo do morfološke homonimije između N sg. i G pl. Takvo stanje je zadržano u čakavskom narječju za određene kategorije imenica muškoga roda, no ipak u sva tri narječja prevladava potreba za razlikovnošću između N sg. i G pl. imenica muškoga roda. To se očituje u čakavskom narječju, ali ponegdje i u kajkavskom i štokavskom tako što se pronade neki relacijski morfem G pl., koji već postoji u sustavu, pa tako je u štokavskom u G pl. moguć /-i/ (*mjeseci, mravi, crvi, gosti*).

U dugoreškom govoru, pod utjecajem štokavskog dijalekta, može se pojaviti, i to kod mlađih govornika, nastavak /-a/ u G pl. imenica svih triju rodova. Dok kod starijih govornika je najčešći nastavak za G pl. muškoga i srednjega roda

/-ov/. Što se tiče G pl. imenica ženskoga roda, u dugoreškom govoru imenice su često bez nastavaka (*žen, ruk*), dok mlađe generacije, pod utjecajem štokavskoga narječja, koriste nastavak /a/ (*žena, ruka*).

Primjeri:

Ma nije da se oni u onaj moj položaj kak sam ja živil ni **cipel** nisam imal jel razumiš **cipel** nis imal. Kad sam ja to ovaj pedeset prve položil onda bilo ovaj Božić došal, a ja osamnaest **godin**...

5.6. Apokopirani / reducirani infinitiv:

Infinitiv je neodređeni glagolski oblik. Tvori se od infinitivne osnove i nastavaka /ti/ i /ći/. Uz infinitiv postoji i supin. On je također neodređeni glagolski oblik koji se tvori od infinitivne osnove i nastavka /t/. Za supin je karakteristično da dolazi kao dopuna glagolima kretanja, stoga, za razliku od infinitivna, nikada ne stoji uz glagole mirovanja. Kajkavsko je narječje, uz slovenski jezik, među rijetkima koji su sačuvali supin, stoga u kajkavskom narječju razlikujemo infinitiv od supina te iz tog razloga u kajkavskom narječju nema reduciranog ili apokopiranog infinitiva. U većini čakavskih i štokavskih govora dolazi do redukcije /i/ u infinitivu te do postojanja apokopiranog infinitiva. U dugoreškom govoru se isključivo koristi apokopirani ili reducirani infinitiv.

Primjeri:

To smo teli **gledat**... I ja sam onda se tu četrdeset osme godine sam počel **učit** za stolara... Ja sam moral **vježbat**... Daj Bog da ti počmeš **delat** da ti nam novce nosiš... To je politika, ja se u to ne razumim, ja samo volim **delat**... Ej imal sam moral sam it **čestitat** za gosta...

6. ZAKLJUČAK

Tema ovoga završnog rada bila je odrediti dijalektalnu pripadnost dugoreškoga govora. Duga Resa je primarno bila čakavsko područje, no pomicanjem granica, našla se je na razmeđi čakavskog i kajkavskog narječja, stoga u dugoreškom govoru možemo pronaći značajke obaju narječja. Također, u novije vrijeme, kod mlađih generacija, može se uočiti utjecaj štokavskog narječja iz karlovačkog područja, primjerice korištenje nerelacijskog morfem /a/ u G pl. imenica svih triju rodova ili korištenje oblika *šta* u značenju upitno-odnosne zamjenice za „neživo“. Smatram da u današnje vrijeme ne možemo dugoreški govor svrstati u određeno narječje već se govor i danas nalazi na razmeđi kajkavskoga i čakavskoga narječja, ali i s utjecajem štokavskoga jer pri istraživanju govora uočila sam da ima brojnih alteriteta koji pripadaju ili svim trima narječjima ili čakavskom i kajkavskom ili štokavskom i čakavskom. Što se tiče čakavskih alijeteta, u govoru sam pronašla samo jedan oblik upitno-odnosne zamjenice *ča*, *niš*, ikavsko-ekavski refleks jata prema pravilu Jakubinskij-Meyer, no, pojavljuju se i primjeri koji potvrđuju ekavski refleks jata izvan pravila Jakubinskij-Meyer te akcentuacija. Akcentuacija je novija čakavska, koja je bez dužina te dolazi do pomaka s finalnog sloga na prednaglasnu dužinu i prednaglasnu kraćinu, no dolazi i do pomaka sa središnjeg sloga. Pojavljuju se dva akcenta, kratkosilazni i dugosilazni. Od kajkavskih alijeteta, u govoru se pojavljuje upitno-odnosna zamjenica *kaj*. Mnogo više ima, kao što sam već navela, alteriteta. Neke od alteritetnih značajki, koje sam uočila u dugoreškom govoru, a pripadaju svim trima narječjima, su: zadržano krajnje slogovno *-l*, sekvencija *jd* u prezentskoj osnovi glagola *ići* te ništični relacijski morfem u G pl. imenica svih triju rodova. Nadalje, u govoru sam pronašla i dvije alteritetne značajke koje pripadaju čakavskom i kajkavskom narječju, a to su: unifikacija *u* na dočetu relacijskoga morfema 3. l. pl. prezenta te nerelacijski morfem /ov/ u

osnovi ispred morfema /ø/ u G pl. imenica muškoga i srednjega roda. Od alteritetnih značajki, koje pripadaju štokavskom i čakavskom narječju, pronašla sam samo jednu, a to je apokopirani / reducirani infinitiv.

Zaključno, dugoreški govor dijalektalno pripada i kajkavskom i čakavskom narječju, no naglasak bih stavila na kajkavsko narječje jer smatram da današnji dugoreški govor ima više kajkavskih značajki. Još bih voljela spomenuti da kada se Dugorešane pita kojemu narječju pripadaju većina će ih odgovoriti da su kajkavci. Također, smatram da se u današnje vrijeme u Dugoj Resi sve više osjeća utjecaj štokavskog narječja u mlađe generacije dok starije generacije ne koriste u govoru značajke štokavskoga narječja. Smatram da je jedan od razloga zašto se osjeća utjecaj štokavskoga narječja taj što se veliki broj mladih Dugorešana školuje ili radi u Karlovcu, no nadam se da će dugoreški govor ipak zadržati one značajke koje ga čine posebnim.

7. POPIS LITERATURE

- Anić, Vladimir: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1998.
- Anić, Vladimir; Goldstein, Ivo: *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 2002.
- Brozović, Dalibor: *Čakavsko narječje*, u: Brozović, D. – Ivić, P.,
Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, Zagreb, 1988., str. 80.–90.
- Brozović, Dalibor: *Kajkavsko narječje*, u: Brozović, D. – Ivić, P.,
Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, Zagreb, 1988., str. 90.–99.
- Finka, Božidar: *Čakavsko narječje*, u *Čakavska rič*, 1, 1971., str. 11.–70.
- Finka, Božidar; Šojat, Antun: *Karlovački govori*, Hrvatski dijalektološki
zbornik 3, 1973., str. 77.–151.
- Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2013.
- Lisac, Josip: *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, Zagreb, 1996.
- Lisac, Josip: *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječje*, Golden marketing
– Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
- Lončarić, Mijo: *Kajkavsko narječje*, Zagreb, 1996.
- Lukežić, Iva: *Čakavsko ikavsko-ekavski dijalekt*, Rijeka 1990.
- Lukežić, Iva: *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*, Zagreb, 2012.
- Lukežić, Iva: *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija*,
Zagreb, 2015.
- Moguš, Milan: *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Zagreb, 2010.
- Moguš, Milan: *Čakavsko narječje*, Zagreb, 1977.
- Prus, Andrija: *Pamučna inustrija Duga Resa 1884 – 1984*, Duga Resa, 1984.
- Šicel, Miroslav; Šojat, Antun: *Kajkavski Zbornik*, 1974., str. 44.–51.
- Šojat, Antun: *Govori u općini Duga Resa*, Historijski arhiv u Karlovcu, 1986.,
str. 42.–66.
- Težak, Stjepko: *Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja
u karlovačkom četveroriječju*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 16,
1979., str. 37.–53.

Vranić, Silvana: *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi*, Rijeka, 2005.

Vranić, Silvana; Zubčić, Sanja: *Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. st.*,

u: Bičanić, Ante: *Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga: 20. stoljeće - prvi dio*, Croatica, Zagreb, 2017., str. 525.–579.

8. POPIS IZVORA

1. Grad Duga Resa, <http://dugaresa.hr/o-gradu/> (2018-07-14)
2. Gordan Krajačić: Dugorešćanski rječnik,
https://www.academia.edu/19818521/DUGARE%C5%A0%C4%8CANSKI_RJE%C4%8CNIK?auto=download (2018-07-14)
3. Duga Resa – Wikipedia, https://hr.wikipedia.org/wiki/Duga_Resa (2018-07-14)

9. POPIS PRILOGA

9.1. Transkripcija snimke dugoreškoga govora:

- Evo deda za početak se ukratko predstavi.
- Jâ sam Jürâj Pölović. Røðen u Dûga Rêsi pred osamdëset i çëtri gödine. I sâda da kâžem kâko smo žìvili. Ìmal sam tâtu, mâmu, brâta i sëstru. Ônda je bil dëda, bâba, strîc, strîna i møj brâtić. Znâçi bilo nas je oko dëvet. Mî smo svî zajedno žìvili. Ìmali smo jëdnu krâvicu, žìvili smo od dânas do sùtra i to je to. I...
- Kako je bilo tvoje djetinjstvo prije školovanja?
- A za djëtinjstvo prije škòlovanja nîsam baš tako ništa znâl, jëdino se znam sjëtiti da sam u ljetno doba kao dječâčić tël mâmi pobìgnit ovâj u Mrížnicu, pa se kùpat, a òna na mène pázila, ni me mogle, nas dîcu uvätiti. Ej sâda sam tek pöçel shvâcat kad sam pöçel u škòlu. E sâd sam ja već drükçe mîslil. Tîsuću dëvesto çetrdëset pñve u jësen sam pöçel u škòlu. I ìmal sam, nije to bilo ko dânas, da ima törbe i kâj ti ja znâm, svë to. Ìmal sam, mâma mi sâšila od plâtna tô rbicu, ìmal sam sâmo ove pîsaljku i plöçicu. I na plöçici je bîlo kñpica kâdi sam pokvâril â b ili to si òdma zbrîsal. Nisam ja znâl kad sam ja pöçel u škòlu ko je â, ko je ê, kaj je î, ko je brøj jëdan, ko brøj dva ko dânas. Dânas dîca to sve znâju, a ja nîsam to znâl niš. A ma pøjma nisam ìmal, ni moja mâma i tâta, kaj su oni znâli, oni çëju mène ùçiti ko dânas kaj se dîca ùçiju. Ali ònda çeterdëset pñve sam pöçel u škòlu. E sâda kad sam u škòlu, sad sam ja tò shvâcal. Pomâlo sve to mëni dolâzilo kâko tò ìde. I pöçel sam u škòlu najedâmput døjde vòjska, neka Talijâni. Zvâli se karîsti to sam jâ ùvek ni kad zaborâvil. E ònda kad su òni dòšli, pa ùstaše, pa dòmobrani. E sada çetrdëset i drùge gödine møj tâta dõbi pöziv u domobrânstvo. Kùda? Mõra u Bòsnu u Sarâjevo. Znâm to ùvëk sam zapîsal jel dâl je Mökro Sokòlac negde Româniya. Kaj ja znâm. Ìšal je tâmo.

E ùvek smo strahùvali će pogînut neće ne znâm, tròje dïce nas òstalo malih, màma nìgde nije dèlala. Nìgde ni, dòma je bìla, žìvotarili smo. Nìkako. Slàbo. E ni to ko dânas da dõbiš krùh, dõbiš svè. To je drùkčije ònda bìlo. E kad je dõšal tàta iz vòjske ònda je dõbil kao màlo stàrije gòdište je on bil, pa je dõbil pòsal u fàbriki. I tako je òn pòmalo dèlal, màma ni nìgde dèlala. I tàko smo to mî râsli, râsli ràt je bìl. I u škòlu ajde išli smo, mî smo ìmali škòlu, e i ta stàlo smo išli u škòlu ni bilo prèkida. Mìslim jèdino kad je ùzbuna ili kad su amèrički avìoni tud lètili ono grùpe išli za Njèmačku tòga se više nìsmo bòjali jer smo znâli da tò mimo nàs òde za Njèmačku. Tàko da ni bìlo òpće da bi se bòjali. E a mî smò u Dùga Rêsi smo bìli u žìci. Žìca je bìla i sada mî Dugareš Dugarèšćani mî smo išli popòdne u škòlu od jèdan pa do navèčer jer se navèčer òdma žìca zatvarâla. A òvi van sèla, koji su ìzvan gràda, ti su pàk išli ovaj ujutro od òsam u škòlu do pòdne. I tàko ti je tàj ràt to bìlo tàko. A nìkad u škòli nìkakvog gàbleca kad sam išal u škòlu. Kàkvi gàblec kàkva vòda da nèki ìma. Ko dânas glèdam kako pìju vòdu i kako jèdu. Tòga nî bilo. Neg sam tel ìt u škòlu ajde u jèdan màma màlo nèšto skùva kaj ja znam kâj. Bòsi ajde u škòlu. E sàda kad je tò ràt bìl sve dõšli òvaj je li sad partizàni zaùzeli četrdeset pète gòdine. Ô bòme oko naše kùće to su svè nàma su svè i šùpu tàmo i svè granàte kad je bìl nàpad. Kad je to završilo e al prije tòga da ne zaboràvim mî smo đàki u škòli svì mòrali mòlit Òčenàš prije nàstave prije nego kaj se pòčela škòla. Dignemo se svì, niko se nî to je bìlo kaj vòjska i mòral si Òčenàš izmòlit. E dõbro. Kàd je to bìlo, dõšli partizàni četrdeset pète, òdmah se kríž skìnìl iznàd plòče bìl vèli sad vèli nèma Bòga mi sad glèdamo kako nèma Bòga mi smo stàlno ùčili da Bòg pòstoji. Sad je bìlo. Dòjdem màmi: „Màma, pa kàko tò?“. „A ne znâm vàljda to vàljda tako mòra bìt“. E kàd je to tàko bìlo sad jel sàd se sjètim kak su bìli kònji, kòla mislim vòlovi četrdeset pète partizànov, ranjènih tò sàmo kolòna išla ovaj prèma bòlnici ovaj na lèčenje. Tu su bile grde bòrbe òvde na Vìnici. To brdo bìlo to bìlo grdo. Samo sam znâl pòsle

jel da vđim kako òvi su ùstaše pobègli, jel partizàni zaùzeli. I sad vđim ranjènji ono svè ònda òvde odma od nàs Dùge Rêse vèliko gròblje partizànsko bìlo ne znàm kòlko pogìnito ovaj zakòpano tû. To smo stàlno pòslije ràta išli tamo dđca je li škòla kad je tèla ìt. Tò smo teli glèdat. E sàd kad je škòla zàvršila mèni ònda sàm jà mòrala bìt sedmoljètka. Ònda sam ja išal u sedmoljètku jèdnu gòdinu. Mèni se tò nî svđdalo. Jà kàj će to mèni kàkva sedmoljètka òvo òno nèk se kod nàs otvòrila u Pàmučnoj indùstriji Škòla ùčenika u prđvredi i tû su bìli svđ zanàti. Bràvar, dđrvar svđ zanàti. I jà sàm ònda se tû četrdèset òsme gòdine sàm pòčel ùčit za stolàra. E ali vđiš to bìlo pri Pàmučnoj indùstriji vđiš kako je tò ònda prije bìlo. Rècimo kàd sam pòčel rècimo kòj sa odličnim pròjde dòbi stò pedèset dđnara, kòj s vřlo dòbrim stò dvadèset, kòj s dòbrim osamdèset. Tò je već bìlo stimulàcija jeli jeli jer mđ nđsmo ònda još ni bìlo zànata tek su mđ smò ti koji su pòsle krènili ta generàcija moja koji su je li pòsle bìli avangàrda kaj ovo sàd kàžu znàs ovaj je li. Pedèset prve jel ovaj sàm izùčil je li mđ smo to ònda bili hràbri je li. E sàd da ti kàžem. Ali mđ smo u škòli imal sam svè bèsplatno knjìge, svè moguće, čak i plòče za crtànje, sam ih dòbil bàdave. Svè smo mđ dòbili bàdave. A jòš sam ìmal znàm se dòbro sjècam kao ùčenik jel rešću šègrt je li kao sàd si mòral rèc ùčenik ne šègrt jel šègrt je bìlo kaj ja znàm. E ònda sam jà jeli kad se to òvaj svè se to završilo dòbro smo zàdovoljan sam bìl škòla svè bèsplatno ooo tò je dòbro ovàko, pa dòbiš dvèsto dđnara još kao plàće kao nàgradu, pa kàdi toga ìma pa to nđgde nije bìlo u svètu tako čòveče bòžji. A da. E i ònda rècimo smo ùčili četri sàta smo dèlali četri sàta u škòli. A to je òdma bìlo ìmali smo sve tò napràvljeno òvde zgràda òdma kàdi dèlal si i u radiòni je li i ònda si òvde ìmal òdma škòlu. Tàk da si od šèst dèlal do dèset i ònda od dèset do dvà u škòlu. E ònda se bìlo jèl tò si dèlal, a sùbotom smo mòrali òsam sàti dèlat. U sùbotu ni bìlo škòle je li. E sàda kàd se tò pòslije òpet nèkog jàrca. Sàd smo dòbili dđrvene pùške i mòrali smo mđ kao nèka prèdvodnička òbuka. Mòrali smò vjèžbat kao da

smo mî je li. Priprèmalì se jèl. Vålжда mòramo bît bûdni da nas nîko ne i tåko smo mî veç đåki pöçeli. Ja sàm môral vjèžbat đrvene pûške smo ìmali kao prèdvodnička ta ôbuka i je li tò ti je bîlo tåko. E sàda kåd sàm to ìspit polôžil jèli polôžil sam ìspit i tîsuću dèvesto pedèset pŕve sam polôžil i ònda e sàda nèma pösla, nèma za stolåra pösla kåj ću sàd. Kåmo ćeš? Mòji nèki dèčki kaj su zavŕšili nas je dèset bîlo stolåra. Nèki su òtišli u Vŕbovsko u Vŕbovskom se otvårala nèka kåj jå znåm đrvena indùstrija ne znåm trèbalo je. A kåmo ću jå iz Duga Rêse? Måma i tåta: „Kåmo ćeš tî? Dåj Bóg da tî pöçmeš dèlat, da ti nàm nõvce nõsiš.“ Razùmiš, a ne da jå òdem sàd nèkud drùgut. E ništ ònda, ali rècimo jå sàm za stolåra polôžil e sàd jèdan kåj je bîl sègretar fåbrike bîl je s mòjim ćåćom dõbar, a òn je ìsto jel partizån bîl. Vèli znåš kåj vèli môm tåti vèli mî trèbamo jèdnoga modelåra. A tò je pösal modelår tò je mètalna strùka, a jå sàm zåvršil stolår građèvinska strùka. Ajd pŕimeju òni mène pŕimiju òni mène i jå sàm tò kåo na nõvo tò je sàsvim drükçije tò dèlaš rècimo zaljèvanje motõra òvo òno svè kåj se ljèva jèli. Tò se dèla. I tåko sam to jå pŕivatil i jå sam tò tåko delål e do do võjske. E al jõš mi je nèšto òstalo u sjèćanju. Kåd sàm jå tò ovaj pedèset pŕve polôžil ònda bîlo òvaj Bõžic došål, a jå osamnåjst gõdin. „A måma rèkli su òvi svi ståri vèli sùtra donèsi je Bõžic donèsi vèli lîtru vîna i mõraš“, a jå måmi reko: „Måma rèkli su tåko da svi dõnest i kåd òvaj tåko jå niš za Bõžic òvi sve bîlo ljûdi ståriji je li kõji su veç bîli nas jedno šesnèjst sedåmnajst u radijõni. Kåd dõjde nèki sègrètar Kråhor måjor partizanski bîl glåvni: „E štå je tò drùgovi, štå je tò dånas?“ Ah štå je tò dånas. Nîko niš. Bîlo ovih ljûdi koji su bîli u partizåni mûçiju nîko nèće ništ da kåže njèmu jel måjor partizanski sèkrètar fåbrike. E bõme se digne jèdan Jåndra Ĺvić i kåže: „Pa Bõžic jè!“ A òn je bîl u logõru, dõšål såmo iz logõra tåj. Bîl je kao kåj ja znåm nèšto kao vèli da je bîl ùstaša, a ni bîl ståriji çòvek je bîl. I bîl je osùden kåj jå znåm jèdno pèt gõdina i òvi niki kõji su bîli u partizåni mûçili. Jèdino se òn digne i vèli: „På Bõžic je!“ a òvaj vèli: „Òtkaz!“ A òn njèmu

kâže: „Dè sùnçe sïje za mène krùh ràste!“ „Äjde drügovi äjmo se razîđ äjmo se razîđ i tò je tò mèni òstalo u sjécänju. Tò jâ nìkad ne mògu zàboravit jer dânas su drügçije prìlike je li. Dânas tò drügçije, al mèni tò òstalo jâko düboko urèzano je li.

- Znaçi tad si imao 18 godina i onda si krenuo u vojsku?
- Ej ne.
- Ili?
- Pòsle sam krênil u vòjsku kad sam ìmal dvadèset i dvè gödine. Ònda sam krênil u vòjsku e sâda kâd sam krênil u vòjsku dvè gödine sàm bîl u vòjski u Mostâru e kâd sam dòšal iz vòjske ah jèdan mèni kâže u vòjski nèki bîl je Èugen Rusîn iz Šîda. „Tî - vèli - Polòviću znâš kâj - vèli - äjd jâ sam çlân pàrtije äjd se upîši kâd døjdeš küci - vèli - i òdma çèju te prîmit.“ „Mâ ne trèbam jâ tò - reko - jâ nîs pòlitiçar, mène tò ne zanîma.“ A u međuvrèmenu od tøg kâj sam pròšal, jâ sam se upîsal u klüb, pa sam ìgral nögomet nögomet. Klüb se zvâl Tekstîlac tèkstilne ìgre smo ìgrali. Ìgral sàm i u Sřbiji i u Lèskovcu, Vàraždinu i mnögim òvim sam glèdal i u Sînju ìgral mîslim kùd je u mòjoj mlâdosti nögomet. Ej kâd je tò završil sâd òtišal sam u vòjsku još sam ìgral i u vòjski ìmam slìke kâk sam ìgral nögomet u vòjski. E kâd dve gödine završil dòšal sam jâ dõma ee sâd jâ døjdem, dõma, pòsal jâ òdma dõbim, nögomet. Jel nögomet i òvi jâ sam òdma tò pòsal dõbil i tåko ti jâ dèlal i dèlal i fino lèpo sam jâ izrađival i ìmal sam lèpu sjécäm se lèpu plàćicu sam ìmal jer modelàrstvo je bîlo jèdno mètalna strùka kòju sam jâ u međuvrèmenu sam jâ ìšal, pa sàm polâgal u Kàrlovcu u škòlskom cèntro òpet za mètalni smjèr razumiš. E sâd kâd sam jâ tò iz vòjske dòšal sve pòçel dèlat lèpo kâd jèdnog dâna døjde jèdan mèni: „Slùšaj - vèli- mî çèmo tèbe prîmit u sàvez komunîsta.“ Vèli: „Ròk ti je razmâtranja òsam dâna“. Jâ døjdem dõma je li dèçko sàm kâj vèli màmì, a màmà a vèli: „Nè znam Jûre - vèli - kåko tò tò je pòlitika, a mî nîsmo pòlitiçari.“ A njèzin brät je pogìnìl u partizànima çetrdèset trèçe jòš pogìnul u partizànima kâj

ćeš tō ti. Hm. I ništa òvaj mēni kâže: „Ćeš òvaj u sàvez sèdam dàna ti dāmo za razmīšljanje.“ I jâ dōma tō māma: „A kâj ćeš tō tī“. Ništ èvo njèga za sèdam dàna dōjde mēni: „Ònda Jūre?“ „A znāš kâj a rēko nēcū jâ tō. Tō je politika, jâ se u tō ne razūmim, jâ sāmò vòlim dèlat, mēne nī brīga, drūgi nēk tō vòdi. „Zažàlit ćeš“, òn mēni. Kāko zažàlit, kâj òn mēni. Īmam pōsal. Kād najedāmput vèli svi stolāri u rādnički sāvjet. Višak rādne snāge. Čītaju mēne. Opa a vīdiš a òn mi lèpo rēkal zažàlit ćeš, a jâ nīsam frštil o tōmu. Kâj jâ znām kāk je tō išlo. E sād jâ dōbil òtkaz sād se jâ zapòslil bīlo tū na stānici nēki Pòlet se osnīval kao nēka šūpa kâj jâ znām ma svākako bīlo. Ni bīlo ni grījanja, tēli su pīlovinu, pa ònako smo dīmili òvaj i grījali se. Bīlo je grdo i plāća slāba. Tū je plāća slāba bīla opaaa rēko kùd sam jâ sād zāšal, a prije tōga jâ sam òvaj bīl u nògometu nēki Jòža. Bīl je sekretar īsto partizānski īsto je bīl òvaj u u u na bīrou, glāvni za pōsal i ovo. Jâ njēmu kâžem reko dōbil sam òtkaz. „Jūre, jâ tū nē mogu ništa. Tō je pārtija tāko rēkla“, a mākā je òn īsto glāvni, „Jā ti tū nē mogu niš“. I jâ lèpo òtkaz i dèlal sam tū eee tū ni dōbro tū nōrma tū slāba plāća, kâj ćū jâ, a kâj ćū jâ. I kâj jâ ònda ništa nēgo lèpo sīmo tāmo pītam i dèlam jâ tū jèdno gòdinu i pōl, jâ niš nēgo u Jugòturbīnu. Tū sam jâ pūtem nēkog, ĩgral je nògomet, a tāj je u tūrbīni bīl nēki glāvni. „O mālī“, vèli òn mēni pa ti. Jâ dōbil pōsal i tāko jâ u Jugòturbīni pèt gòdina. Ee jâ sād i dōbro bīlo mēni uuu dōbro bīlo mēni tū jâ, ali si mōral vlākom pūtovat. Vlākom ujūtro, a u ljèti sam tēl ĩt bicīklom, bicīklom sam tēl ĩt, a sād hm, a òvde sād se tō promēnilo, sād su dōšli nēki drūgi dirēktori u radijōnu. Sād se tū osnòvala i ljevaōna, pa Jūre. Jâ sam īsto u Jugòturbīni lèpo īsto dèlal kao modelār i svè dāt ćemo ti plāću, mi nēmamo sād, òvi nēki su òtišli po pārtijskom zadātku, svī su napredòvali, sād nī òstalo nī bīlo ko dèlat. Eh e ònda kâj ājd, a vèli mēni, sād sam vēc bīl ožēnjen, vèli žēna: „Znāš kâj - vèli - nājbolje da dōjdeš tū. Kâj ćeš putòvat?“ Òvo òno i dōbro i bīlo tū mēni dōbro i tū sām jâ sāda

pöcel dëlat da. I tö dân do pënzije sam dëlal u u ljevaöni. Ej a u međuvremenu nïsam ti rëkal da sam se ožënil je li. Eh.

- Ajde ispričaj kako si se upoznao s bakom.
- Jâ sam svöju žënu upöznal, bëla je zâbava. Prije su zâbave bële, ni tö ko dânas. Nëma nigde nëma više zâbava. Prije smo mî ìmali zâbave u zîmi, tëlò bit u dömovima zâbave cùre dëčki plëšeju ono, a töga nëma više. E tãko sam jâ döšal ìsto na zâbavu, vïdil jëdna cërna cùrica rëko tã se mëni svïða. E znãš kãko önda je li. Dëčko ödma k njöj jeli. Eh sãd jâ mïslim jel öna zaüzeta ili nï jeli. Da jâ ne bi döbil bãtin od kögã kôj tö znã e da. Vïdim öna niš jâ za plës i tãko ti mî pöçeli. Razümiš. Öna bëla. Öna bãš dëlala i u kòmunalnom blïzu mëne ödma prëko prûge, al jâ ju nïsam prije vïdil je li nëg tö na zâbavi. I tãko smo tö mî pöçeli. I sãd ti pripovëdam kãko jel kãk sam se ožënil je li. E sãd jâ äjde ožënit cëmo se. Öna pristaje svë. Döšal jâ tãmo, a jâ stãjam stãjem na cësti sa njôm dok sam pöçel znãš, a ìde njëzin ötac övaj navëčer u pól dëset od nëkund ìšal. Tö na nëdlju bëlo. Ìde, a jâ stöjím i „Dëčko, döbar vëčer.“ i öde. A vïdil je i ön svöju övaj cër da, jâ vïdim göre na brðu da svjëtla se napãli. Èvo njëga nãzad, vëli mëni to möja žëna jel cùra bëla. „Èvo ìde möj tãta nãzad uu ön je strög.“ Èvo njëga, cïpele cïujem jâ po pütu ìde ön. „Dëčko!“, ön mëni vëli, „Izvîni, a tî na svöje mësto“. Vïdil znãš njîh ìsto püno u övaj njîh cëtri cùrice, ötac, mãt i dëd. Tö svï u jëdnoj söbi spãlo, razümiš ti. Vïdi da nëma një na bröju. Ön mïslil da tö nëki drügi jel. Niš. A tî na svöje mësto. Oo ništa. E tö ti je vãko tö pöçelo. Tãko ništ jâ u ljëti önda kãko cëmo niš, äjde vëli öna. A stãri: „Kö je tãj. Kãko tö? Jël tö nëki? Nëcëš ti mëni, jâ još trî ìmam. Kãj ti mïslíš da ti mëni mãçiça donëseš döma, a jöš su trî.“ Znãš ehej rëko. Niš döšal jâ önda döšal jâ k njëmu ovãko jëdnu nëdlju popödne. Döšli s bicïkli smo ìmali bicïkle je li. Jâ döšal sa bicïklom e ön otrãga su svïrali. Ön je ìnaçe bãs svïral. Tãmo su svïrali kod njëga. Üvek se tö svïralo pjëvalo. I döjde övaj mãt od od žëne. Äjde da ödi unütra. „E kãj ti mïslíš?“ „A rëko kãj

mìslim. Mìslim jù otpèljat rèko kàj ću òvaj bi tò svàdba vèljda. Kàd sam dòšal ònda znàte kàj jê a da.“ „A vùdite kàj se dešàva dānas. Òvaj dōjde dēčko i òde, a ònda na glās, a mī jòš ìmamo trī māle jēdna za drūgom. Nēk se tò ćuje na glās aaa znàte kàj nīko nēće dōjt k nām“. „Mā bez brīge rèko ne trēbate se bòjat.“ E sād je àjd ugovòrimo svàdbu i sād tāmān za dvajstdēveti jedānajsti je li. Tò bìl, kàj smo mī tēli rēc, Bòžic òvaj. Bìl je prāznik je li ònda smo bìli jēdno dvā trī dāna dōma. Ee ònda àjde tādā se jel vēnčalo i òno kàj jê. Eh prije tōga mōral sam ìt na zāpis u òpcīnu, tāmō se vēnčat nājprije je li. Ònda kàd sam tāmō tò zavřsil, sād jā vèlim stāremu „Rēko znàte kàj. Sād smo se mī vēnčali u òpcīni, òna sād mòže it kod mēne dōk se cřkveno ne vēnča.“ „Nī ćūt. Kò? Nī ćūt.“ Tò òn ne prīznaje. Razūmiš dōk gòd se cřkveno ne vēnča. A ljūdi mòji rèko àjde žēna mòžeš sād kod mēne sād sād smo se mī vēnčali je li. Mā kākvi kàd sam jā tò rēkal. Ajoj tò mā Bòže slobòdi kàj tò bìlo razūmiš tī. „Pa rèko nēka òna sād je vēnčana mòja sùpruga. Jā vjèrujem òvom kàko u òpcīni sādā jel.“ E nīš ònda sam mōral ìt na zāpis je li, pa sam mōral prīstenje kùpit, u cřkvu na zāpis. E ònda sam ìšal òvaj je li na zāpis ònda svećenīk kādā će bìt vēnčanje na nēdlju. Kàj jā znām kàd tò bìlo, kōj dān drūgi dān. Àjde e al kàko je tò bìlo za svàdbu. Nājprije se kòd mēne kòd mēne se je òvaj dēčke sam sābral je li u vēc̄er i àjde zāstava navēc̄er. Sād ìdem po mlādu, a òna vēc̄ u òpcīni mòja je li i sād sam jū vēnčal, al òna òtišla dōma, a jā sam òtišal tū i ònda sād ìdem jā gòre jel bìla je svàdba kòd njīh. Nī tò bìlo prije kò u dōmu kò dānas. Dānas se svē u dōmu i dōjdeš bez brīge svē. Ee dōjdem jā dōma, svātovi àjd ìdemo sād gòre.

- Kako ste onda išli? Pješice?
- Ma vlākom u Bèlavić sèlo ònda pjēške kàj jā znām kilomètar i pòl kàj jā znām, ne znām ni sām. Vēc̄ sam zaborāvil. I kàd mi dōjmo tāmō op nājprije mètneju žřd, nēdaju unūtra. Dopèljaju nēku mlādu, nēki se obūkal mūški ki nee, prigovāram, tò nīje tā. Tū se prigovāra. Op òpet vèli ìde drūga. Èvo

drüge, òpet obüčena u šlâjer, òpet tâ šëpa aaa. Tâ je šëpava, tû mî nëćemo. Tô nî prâva, razümiš. E säd dôjde prâva je li. E tû mî trëbamo. Tô je tâ hehe. I tâko se pregovâra i äjde unûtra i tû svädba pöčela je li u tøj küci.

- Pa kako ste stali svi u tu malu kuću?
- A bîlo je tñi söbe, tñi söbe, tñi söbe su bîle, a nëgde vâni su kühali. İsto tû bîlo sirötinsko, nî tû bîlo. Pâzi tû je bîlo İsto ôvaj sväkako i svädba se zavřši i önda jâ njû.
- A kolko je trajala?
- E od večer do do ujütro do ujütro i önda se jel dâr. Dâr bîl. Darövalo se prije je li övi svîraju. Ne znâm tû pjësmu. Kâj jâ znâm, vëć sam zaborâvil. „Strînke Mîle otvârajte škrînje je li, dâjte dârujte ôvaj Rûžici...“ Kâj ti jâ znâm jel kâk tû İšlo i kâd je tû zavřsilo. U fîcotu mi je bîl kûm. İmal je fîcota i mî döma. A övi su svâti İšli pješ. Nî bîlo önda avtôbusa da jâ organizîram avtôbus. Töga nî bîlo, nİje. Tëk sâda tû pösle bîlo. Pöčeli avtôbusi vözit i övo. Prije nî bîlo töga. A da.
- Nije bilo ni autiju.
- Ma nî bîlo ni aütov. Jâ sam İmal tñi aüta. Bîl je ôvaj, ön je bîl kao döktor vetrinâr. Od möje sestrične müž Slovênac. Ön je bîl nëki buđovân, nëki glâvni. İsto je u Beögradu bîl, pa İsto döšal na svädbu. I žëna İmala od svöje rödbine nëki kâj su bîli adûti, kâj jâ kâžem, köji su bîli je li nëšto. A mî övi drügi smo svî siromâki bîli. Kâkvi aüto. Jâ nİsam ni bicikla İmal dökö si nİsam na kredît dİgal, razümiš ti. Eh a kâmoli aüto. O aütu nİsi ni mİslil.
- A kakvi su prije bili životni uvjeti kad si ti bio dijete?
- Nikakvi, nikakvi, al ću ti reć za Božić Božić kad je bil kad ja danas gledam, kad ja gledam danas pekare ti ne znaš kakvi ćeš kruh uzet ne znam koje fele sve ovaj veliju kakav kruv ovaj onaj. Nama sjećam se dobro beli kruh smo dobili brašna malo razumiš i to mama beli kruh. A kakvi veli pod bor kakvi darove ja nisam znal za to do sad. Kakvi to darovi. Nikakvi darovi, to ni bilo ma kakvi darovi. Onda recimo u ratu dobro se sjećam nismo ovaj imali

bora. Onda tata je išal u šumu, pa je borovicu, to ti je gusto ono borovica, ak si vidla kadi razumiš to je sikal sjećam se dobro to smo kitili, Talijani to slikali.

- Kako ste vi kitili onda prije?
- Imali smo bombice, imali smo mi samo male. Pod bor niš ni bilo. Kakvi bor kakvi nit sam znal za nekog božičnjaka, nit sam znal za nekoga ovaj djeda mraza, toga ni bilo. Nego veli Isus se rodil i onda nas je li ništa a kakvi veli pod bor da neki stal. A kaj će vama kupit ak je tela veli vam evo to vam božičnica svakom jednom jabuka. Mi sretni svaki dobil jednu jabuku razumiš ti. A ne danas. Kad se danas. E kakva je to velika razlika. Ooo danas onda ljudi kukaju da je slabo. Ma nije da se oni u onaj moj položaj kak sam ja živil ni cipel nisam imal jel razumiš cipel nis imal. A gle danas ja gledam ovdje ispod prozora dečkić ide u školu, on nosi flašicu i duda, nešto pije sok, razumiš ti i ima neki pecivo ono debelo i jede debel je već, a ja se nisam ni trbua imal ni niš razumiš ti nogice kaj vidim veli debel je. Pa mora bit debel gle ga kak jede. A ja nisam nikad. Kakvi ja u školu pa će meni mama kruha dat, pa nismo ga imali. Niko ni u razredu da je jel od jedan do do do pet do pol šest, ma niko ni jel, ni to nije bilo tog. A gle danas. Danas dica imaju ovo besplatno ovo ovo i svi kukaju slabo je. I svi kukaju slabo, a da se oni u onaj moj položaj stave, pa bi ja njega pital. Slušaj još sam zaboravil, kad su Talijani bili, karisti, razumiš došli oni kod mene je bila velika kuhinja. Oni su kuhali i tu su Talijani teli je li jest. Svaki je imal šolu i mi gledaj dica polak kako on jede. To su bili karisti neki Talijani. Tako uvek znam. To nikad neću ja. *Piccolo vieni qui. Io dare mangiare, a piccolo lavorare.* Znači ja sam mu. A ja kažem *grazie*, razumiš, hvala. Ja čekaj on ostavi meni jela ja to pojedem i dole bila ovde u radničkom naselju Vila iz Mrižnice cijev kad je voda išla kadi su ni bilo za piće, vode ni bilo za piće i ja njemu operem, al ja sam jel. Tako smo se mi, evo ovi koji su ovak ko ja svi se toga sjećaju, svi se toga sjećaju kak je to

bilo. E tako kad evo imam i sliku još jednoga. Dante se zval iz Rome Firenci, ne znam kak tak se nekak na slika. Vidli da smo mi bijedni da to dica. A ovde kod nas su bili dobri, ne znam kako dalje je li kadi su tamo ratovali po Kordunu kaj ja znam kadi, a ovde su utisak su bili dobri ovde su samo bili onda došli neki baseljeri, pa neki biciklisti, pa onda bili neki sa šeširićima, planinarci, a bilo onih sa crnim kapama, to su ljudi govorli to su fašisti veli, nisam to svaćal, kaj ja znam kaj je to fašist. Eh sa crnim kapama, a ti ni bilo puno u Duga Resi. Ti su brzo otišli, a ova druga vojska samo gled to bila regularna vojska, a ovi su bili ti njihovi ti glavni je li. Fašisti su bili grdi, al ti se nisu zadržavali u Duga Resi. E onda kad je Italija kaptulirala onda opet došli Švabi došli ovaj jel domobrani, ustaše tu bili i tad se taj četrdeset pete godne dok to ni rat ovaj, ali posle četrdeset pete bilo isto teško ni bilo za jest ni bilo ničega, isto je bilo težak život. E dok ono počelo šezdesetih e onda se već osjetilo da smo mi napredovali da ide sve bolje, bolje, bolje je li dok ni došla do devedeste kad je već bilo dobri smo bili. A tako da sam si već sedamdesete sam si kupil već auto jel, ali uz pomoć brata koji je bil u Njemačkoj. Već sam onda imal auto, pa smo teli sa familijom je li dvoje dice ajde tel u Crikvenicu na nedelju projt i delal sam i tako je život išal.

- Nego da se vratimo na Božić, jeste imali onda neke posebne običaje kad si ti bio mali dečkić?
- Ej imal sam moral sam it čestitat za gosta. Uvek sam moral susedu it za gosta. A onda oni teli malo vina skuat je li. A ja velim kaj dečkac balavac uuu dojdem mami mama fino nešto bilo ovaj to kuhano vino razumiš teli su dat joj mama bilo nešto dobro fino. Onda sretan Božić i nova godna, a onda oni meni daju par par kune onda su kune bile jel ja sretan kolko sam ovde dobil, pa sam išal tamo teti čestitat, pa one samo da dobim novac znaš i tako je to bilo. E tako smo mi išli i tako smo, a danas toga nema danas toga nema kome čestitat. Danas je drukčije život drukčije sve se promenilo

sve. To za Božić i novu godnu se išlo susedima svima čestitat. E to sam ti zaboravil reč za mačkare kad su bile znaš za fašnjak. Mi smo išli prije u faš ovaj u mačkare ee kad to vidim ne znam koje godine kad ono za praznik u mačkare neda se. Kad onaj policajac vata mene što radiš nakazu od sebe. Kakvu nakazu od sebe razumiš. A mi tako su teli i za menom i za nama i rasterali. E posle opet to došlo da smo opet se mačkare bilo mogal si it u mačkare, a odma su zabranili ni čut. A mi smo tel masku si napravi, iz papira nos nako napravi jel obuci se skromno i tako smo mi teli i onda po kućama smo teli it jel e da.

- Hoćeš još nešto o vojsci ispričat?
- A o vojski?
- Da.
- A pa u vojski sam jel bil dve godine u Mostaru. Bil sam u radioni sam delal kao stolarskoj radioni. Delali smo za pitomce pilote koji su se učili i ovaj za aviarci je li to bil tu sam bil baš to i onda sam to njima smo delali kabinete. Svaki pitomac je imal kabinet kadi sedil i učil. Onda bil sam u toj isto jedno tri meseca u letačkoj menzi. Ja sam bil tu tu je bilo trinajst ženski i jedan je šef bil muškarac nije ženski koji je pilote. To je bila škola za pilote. To su bili gimnazija i piloti kadi su se izučavali JNA, jel jugoslavenski to je bilo glavno. Ja sam tu bil u skladištu kao skladištar kruz, mleko sve ekonom sam bil. Jel ja sam bil u u u interdanskoj službi u vojski kao intendan je li. Tu su bili stolari kuhari šušteri zanati koji su bili. Skladištari i tako e to se meni ni sviđalo joj. Imal sam svega čokolada, oni su dobivali čok sve živo. Imal sam tada pedeset sedme godine dva velika frižidera. To mrza voda u njima, stonjaki to sam moral na pranje nosit ovo ono. E onda sam ja donesal dve velike su rekli šerpe to sam moral u ekonomat dop. Mleko, ujutro oni belu kavu su jeli, a meni telo zagorit, pa ja piši doma mama pa meni mleko uvek zagori, pa kaj ću ja, ovi se svi buniju. Niki mi neće da reče kaje. Meni mama piše veli Jure vode nalij malo

dole prije ovaj u tu šerpu je li i tako da je, al ja mučim. Meni se to ne sviđa nisam ja slobodan. Mislim ja jesam preko dana slobodan. Ujutro sam se moral tet dignut u tri sata. U tri sata.

- U tri?
- U tri. I ja tamo otključaj dok ženske dođu one sve pripreme. To je ko hotel bil. To ti pitomci to je nevjerovatno al to je bilo. Školovalo se tako. To je bilo tu se ulagalo. I ja ovoga. Bil neki dobar Živković poručnik Srbijanac bil, a on meni veli ti si odanuda ovaj iz Duga Rese, kad sam mu rekao. Tu kadi ono puno ženski radi. Bil sam ja u toj ovaj fabriki. Pa reko otud sam ja. Tu se. I ja šnjim dobro, veli ja reko družu por Miodrag se Živković zval. Reko dajte mene reko odavuda. A ja volim bit slobodan. Ja volim utakmicu gledat Veleš dođe Hajduk, Dinamo. Ne mogu na utakmicu. Ja sam moram bit zauzet i on reko dajte me. I on mene smeni i jednog drugoga metne. Ja sam se preporodil lepo u radioni bil i dobi život bilo razumiš ti. E a kaj mi se u vojski isto dogodilo e na političkoj ovaj nastavi. Neki Vojvodić kapetan prve klase. Reko: „Dedeš Srbije ti meni kaži...“ Nešto ne znam bilo o politici Tito ovo ono. Imali smo politiku. A ja reko. Ja se dignem izvinte družu kaptane ja Srbin nisam. „A pa nisam ja s time mislil ništa“. A on je uvek svakom bre Srbije znaš. Ništ kad ja i nikom niš. Sedem i dobro. Kad ja u radioni kad na jedamput oko jednanajst sati vidim ja major, major KOS-a. A svi smo znali KOS, kontra obaveštajna služba. taj je bil dalmatinac neki onako mal, a grd bil. S njima nisu, s njim nisu družili ni ovi oficiri sa njim mislim. Vidil sam ja sve sam. To je bil KOS. To je bila posebna razumiš obaveštajna valjda služba. Evo ti njega. A tu su još četri civila delala i ja sam vojnik kao vojnik i imal to preko sebe jel i sad. A ovaj jedan bil stari u partizanima šef kao sve zna. Ja sam dobar š njim bil sve to je li vojnik. On š njim razgovara tako tako. Vidim ja da on ide sve kruži da neće on odma dojt meni. Evo ja tamo kod mašine delam, dojde, ja odma pozdravim on dojde k meni. „Vojniče!“ Ja pozdravim izvolte družu majore,

vojnika taj i taj. „Šta je to bilo danas na političkoj nastavi?“ Kaj ti misliš ko to njemu reka, najedamput na političkoj nastavi. Ko? Pa reko družje majore, tako i tako je stvar. „Dobro, to sam hteo znat.“ Vidiš da je bilo među vojskom koji su radili za za KOS valjda tako ja bar mislim. Koj bil. Ni taj kapetan reka njemu ovaj to i to. Neg neko od vojnika vidiš, među vojskom je bilo uvek ti. I nikom niš posle. Dobro, niš niš ja sam delal u radioni sve to fino i najdampot me moj potpukovnik Ladesić se zval potpukovnik glavni. Posle bil pukovnik. Veli: „Dao sam ti nagradno osustvo za Novu godinu za pedest i osmu godnu, pedest sedmo na pedest osmo“. Veli: „Dao sam ti deset dana nagradu“, a u drugom mesecu sam se skidam oo reko dobro je i tako sam ti ja onda iz vojske došal pedest osme i počel sam delat i tako taj život otišal.

- A koliko često si onda išao doma iz vojske?
- E išal sam ovako, najprve sam imal kad sam imal petnajst išal sam pedest šes. Imal sam petnejst meseci kad sam prvi put išal doma. Petnejst meseci sam služil i onda sam išal doma. E dobil sam onda osustvo dvajst jedan dan jel dvajst jedan dan. Onda si se moral u općini prijavit kao vojnika i to. E onda sam u osmom mesecu se zaželil doma. Ljeto bilo i mogal si dobil vanredno samo si si sam platil znaš vlak. Ne znam kolko posto si moral naplatit. Vanredno sam dobil osam dana. Došal sam da i onda to nagradno. Bil sam i pohvaljivan. Trebal sam dobit čin, al bolje reko da je on meni dal osustvo da sam ja išal doma za Novu godnu na zabavi bil nego da sam čin dobil. A da.
- Evo za kraj deda, imamo još nekih petnaest minuta, što znaš o povijesti naše obitelji, kada smo mi došli ovdje?
- E ovako. Ja ti imam podatak moj praded se zval Petar. Rođen tisuću osamsto trieset i osme, trideset osme. A žena mu se zvala Kata i od tih od tih svih. Tu je bilo jedno deset dice valjda imal on taj stari jel praded. Samo znam da je ostal moj ded i Mata. Moj ded se zval Janko, a ovaj njegov brat

Mata. A taj Mata je imal dole kuću napravil je ovde ona mala na zav kad vi idete ovaj prema tamo. Ona mala kučića. Kad su se oni podelili taj si je tamo kuću napravil. I sada da ti kažem je li ovo sve je pomrlo ovo ono. E sad deda je imal i sestru koja se je udala to znam, ovi drugi sve su umrli tu na Juranovo brdo. I tu ona imala Ružu ovu Todorku, Jurana i ovo. To se prije to držalo to mislim do rodbine. To znam kaj je ostalo od pradeda je li. E sada deda, deda se oženil ne znam koje godine i imal je troje dice, ženske. Jaga, Anka. Jaga, Anka i Katica. Jaga se udala u Zagreb. Ta Jaga, a dedina žena je umrla. To su od prve žene ostale tri, ta Jaga ovaj Katica i Anka. Ta rekao sam. Onda Anka se udala u Netretić za Lisca. Taj je bil precjednik općine neki u ono vreme jel. I ova Homanka. Ona je imala dvoje dice, taj je bil pop profesor Josip Homan. Bil je profesor u Puli u Puli. I Đurđa, sestra mu, ta se udala za za Čopa. Taj je bil iz Ogulina. I tako to. Sad se deda oženil na novo. Tisuću osamsto šezdeset i ne znam sedme valjda. I sad je on tu imal jedno pa opet jedno dvanajst komadi dice razumiš ti. Milka, Zora, Kata, ovo ono. Sad je ostalo samo ovaj teta Milka, teta Zora, moj tata, od Brankota tata je Bego. Ostalo ih pet. Znači tri brata i ove se dve udale i ostalo tri brata. I tu smo se mi podelili na ovo naše. Tako da je svako nešto malo ostalo. E kad deda. E a ove su otišli u Zagreb, ta Jaga i ona je imala troje dice, isto to sam ti. Ta je najstarija bila. Imala je troje dice, imala je tu Mihelčićka se zvala. Njezin muž je bil golman Građanskog to ko Dinamo, golman Građanskog. I ta je ova Renata bila ta je trisedmo godine. Ja sam pedeset godina jedino kaj sam nju znal to iz Zagreba. Izgubili smo svaku vezu tako da ne znam kadi je ona i kako. A rad bi se ona tela prije tu dolazit. Život je tako bil delaš ovo ono tako da nez ne znaš mislim ono. A sad nekako kad sam stariji sad bi rad znat kadi ona je. Sad kad sam star vidim već kad moram otić ovaj u drugu domovinu razumiš ti je li. Sad bi rad da znam kadi je. A sad ću vidit ove dane možda kako ovaj

- saznam za nju. Rad bi se ovaj jel dok smo bili mali uvek je tu dolazila i mislim je li. Ipak je neka rodbina bila i tako, a od ove druge ne znam ovaj.
- Nego već si mi jednom pričao, tko je onda prvi došao od naših u Dugu Resu, tvoj pradjed? Oni su tu otvorili gostionicu.
 - E pa imal je e moja baba kad se on oženil, deda kad se oženil.
 - Mh, deda.
 - Deda se oženil i baba je devesto ne znam koj se u onem ženil ni koje godine koda osamsto, ne znam točno da ti pravo kažem. Moral bi u dokumetne, imam jel to. E onda su devesto i dvanajste deda i baba su, e ali prije toga moj ded je završil u Zagrebu tisuću osamsto devedeset pete godine za javnog biležnika. Pazi nije on bil šuška buška ki ja danas razumiš ti. On je onda završil ovaj i znam dobro kaj mi imam ja još tu spisak kadi je on napravil da će on bit kao gradolnačelnik Duga Rese i imam tu kadi mu piše gospodine Janko, to mjesto je dato drugome. Nije to ko danas da su izbori neg si isto je bila veza. E onda deda i baba evo imam ja sliku kadi gostionu su imali. Imali su tu gostionu devetsto jedanaeste koda ili dvanajste su otvorili dućan, ne dućan nego gostionu i imali su do trideset treće godine. Tu su bile evo kadi sam ja. Tu su u kuhinji se kuhalo. Tu je bil prozorić, tu se jelo, tu se jelo i preko se jelo, a preko se tamo spavalo.
 - Mh.
 - A oni su kuvali većinom jer su tu u fabriki delali bil je Kranjci, Slovenci ja velim Kranjci, Slovenci kaj ja znam Česi. Tu su ovi svi sa strana bili koju su delali prije u Duga Resi, koji su bili majstori. I tu su oni jeli i tako su oni održavali tu se sviralo tu u ono vreme to bilo. I to trajalo dok se nisu ćere poudale ovo ono i tako ostalo, a ja uvek ovim svojima ovaj tetica da reko dok ni krmača čep odnesla. A ovaj onda je gotova bila gostiona. Onda se ona tela ljutit na mene da kaj ja to govorim. Znači ni išlo jel. E da. I tako.
 - Zar nisi jednom rekao da smo mi među prvima došli u Dugu Resu.

- A neki pričaju. Ne znam. Mi smo imali broj dva. Kuća broj dva. E sad kako ovi Krtići preko su imali broj tri i sad ne znam ovaj neki u Duga Resi. A ovde po ovim dokumenta kako ovde piše da su oni došli Polovići da su došli tisuću osamsto trieset i ne znam pete koda da su došli. A tu sad nema podataka točno da se zna, samo nagađaju. A da. E sad još sam ti to zaboravil reć. Recimo ne znam mene to kopa isto to po glavi. Recimo mi domoroci, tako ja kažem, koji smo odnekada imamo je li tu. Mi smo uvek rekli Dugareščani, a ovi sada novi kažu Dugarešani, pa si ja sad mislim kaj ja znam, kako to? Mi smo svi Dugareščani, č, Dugareščani govorli, a ovi sad svi govore Dugoršanini. Recimo kad negde Dugarešani, a mi svi evo vi ovi tu domaći mi sve Dugareščani, ć. Svi to kažu. E sad kaj je to ne znam. E da.
- Evo to bi deda bilo to, hvala ti.
- Pa još bi mi trebali kaj.

10. SAŽETAK

U radu se opisuje dijalektalna pripadnost dugoreškoga govora. Duga Resa se nalazi u zapadnom dijelu središnje Hrvatske, desetak kilometara jugozapadno od grada Karlovca, na razmeđi kajkavskog i čakavskog narječja. Rad je bio istraživačkoga tipa i temeljio se na tekstu prikupljenom snimanjem spontanog govora na području Duge Rese. Dijalektalna je pripadnost određivana prema u literaturi utvrđenim jezičnim činjenicama najvišega razlikovnog ranga (alijetetima) i jezičnim činjenicama nižega razlikovnog ranga (alteritetima) kajkavskog i čakavskog narječja.

Ključne riječi: Duga Resa, dijalektalna pripadnost, čakavsko narječje, kajkavsko narječje, razlikovni kriteriji

11. SUMMARY

Dialectal affiliation of the dialect of Duga Resa

The paper describes the dialectal affiliation of the dialect of Duga Resa. Duga Resa is located in the western part of central Croatia, about ten kilometers southwest of the city of Karlovac, so it is located at the transition point from Kajkavian to Čakavian dialect. The work is a research based on the text, which was formed by listening sound recordings of spontaneous speech registered in the area of Duga Resa. Dialectal affiliation is determined according to the literature determined by the linguistic facts of the highest distinct rank and the linguistic facts of the lower distinct rank of Kajkavian and Čakavian dialects.

Keywords: Duga Resa, dialectal affiliation, Čakavian dialect, Kajkavian dialect, differentiation criteria